

Türkiye’de

Sansür ve

Otosansür:

OCAK 2024 — ARALIK 2024

BAĞIMSIZ GAZETECİLİK PLATFORMU

**Türkiye'de
Sansür ve
Otosansür:**
Ocak 2024
Aralık 2024

Türkiye'de

Sansür ve Otosansür:

Ocak 2024 — Aralık 2024

Türkiye'de Sansür ve Otosansür

Hazırlayanlar

Nur Tüysüz

Özlem Altunok

Katkıda Bulunanlar

Fırat Yücel

Aslı Tohumcu

Özge Ç. Denizci

Nazım Hikmet Richard Dikbaş

Derviş Aydın Akkoç

Aylime Aslı Demir

Kitap Tasarımı

Bülent Erkmén

Baskı öncesi hazırlık

Mehtap Gürbüz

P24 İletişim

Punto24 Bağımsız Gazetecilik Platformu

Meşrutiyet Cad. Yemenici Abdüllatif Sk.

No:1-3 Asmalı Mescit Mah. 34430

BEYOĞLU/İSTANBUL

Susma Platformu İletişim

susma@platform24.org

www.susma24.com

twitter.com/susma_24

facebook.com/susma24

instagram.com/susma_platformu

Türkiye'de Sansür ve Otosansür: Ocak 2024 Aralık 2024

İçindekiler

Sunuş	9
Sinema	12
Yayıncılık	20
Müzik	26
Görsel Sanatlar	36
Tiyatro	42
LGBTİ+ Yasakları	52

Sunuş

Susma Platformu kültür ve sanat alanında faaliyet gösteren kişi, topluluk ya da kurumların karşılaştığı sansür ve otosansüre dair farkındalık yaratmak, bu aktörlerle birlikte çalışarak karşılaştıkları ifade özgürlüğü kısıtlamalarına karşı mücadele etmek için 2016 yılında kuruldu. Platform, sansür ve otosansürü belgelemek, yasal süreçleri harekete geçirmek ve savunuculuk yapmak amacıyla başta sanatsal ifade özgürlüğü olmak üzere genel anlamda ifade özgürlüğü ihlalleri ile mücadele etmeyi amaçlıyor. Bu yıl sekizincisini yayınladığımız raporumuz da bu mücadelenin bir parçası; sansür ve otosansür vakalarını kayıt altına aldığımız bir bellek çalışması.

İktidar sanat ve kültür politikalarını şekillendirmek, kendi çizdiği çerçevenin dışına çıkarmamak için yargıyı, denetim mekanizmalarını ve buna eşlik eden hedef gösterme, karalama, kriminalize etme gibi yöntemleri araçsallaştırarak sansürün meşrulaşmasına yol açarken beraberinde kaçınılmaz olarak otosansürü de besliyor.

Susma Platformu olarak her yıl düzenli olarak kayda geçtiğimiz kültür sanat alanındaki sansür vakaları da giderek artan bir şekilde sansürün görünmeyen ve karanlık yüzüne; yani otosansüre işaret ediyor. Sansür vakalarına bakarak gerçekleşmeden, sahnelenemeden, yazılmadan, sergilenemeden kapalı kapılar ardında rafa kaldırılan/engellenen üretim ya da etkinlikler olduğunu kanıtlayamasak da biliyoruz. Bunun gerisinde özellikle son 10 yılda sansür yöntemleri, biçimleri ve uygulayıcılarının çeşitlenerek artmasının yarattığı yorgunluk, bıkkınlık, korku ve teslimiyetin büyük payının olduğu aşikar görünüyor. Özellikle cezai yaptırımlar, gözaltı ve soruşturmalar; hedef gösterilme ve ötekileştirilme; yanı sıra kurum, topluluk ya da inisiyatiflerin ekonomik sansürle sınanma ihtimallerinin yol açtığı “geri çekilme” dürtüsü bir yandan da yaratılan bu sert iklimde yola devam edebilmenin koşulu gibi.

2024 yılının gündemine baktığımızda zaman zaman bazı etkinliklerin kamuoyuna duyurulmadan düzenlendiğini; sanat kurumlarının “kırmızı çizgiler”den uzak durduğunu; birçok il ve ilçede yerel yönetimi devralan muhalefet partisinin başta LGBTİ+ ile Kürtçe etkinlik ve üretimlere iktidarla uyum göstererek mekanlarını açmadığını; sanatçıların üretimlerini göstermekle göstermemek arasında tereddütler

yaşadıklarını, bakanlık desteği alan büyük festivallerin kendi otosansür mekanizmalarını kullanarak "tehlikeli" filmleri ön elemelerde saf dışı bıraktığını; sponsorların ve büyük sermayenin en az devlet organları kadar sansür refleksi geliştirdiğini gözlemlemek mümkün.

Örnekler üzerinden aktaracak olursak; özellikle LGBTİ+ etkinlikleri bu yıl neredeyse hiçbir yerde yasaklanmadı çünkü etkinlikler kapalı ve duyurulmadan yapıldı. İstanbul'da Onur Yürüyüşü Telegram uygulamasından örgütlenilerek Bağdat Caddesi'nde gerçekleştirildi. Yasak bir biçimde delindi ancak katılım sınırlandı.

Ressam Fahrettin Örenli'nin Beyoğlu Belediyesi İstiklal Sanat Galerisi'ndeki "Tek Yön" adlı sergide yer alan eseri bir izleyicinin "müstehcenlik" şikayeti üzerine CHP'li belediyeye ait galerinin yönetimi tarafından "hassasiyetler" gerekçe gösterilerek kaldırıldı.

KHK'yla işinden olmuş bir doktor ve bir öğretmenin mücadelesini anlatan Nejla Demirci'nin "Kanun Hükmü" adlı belgeseli Antalya Film Festivali'nce sansürlendi.

Öte yandan konu otosansür olunca elle tutulur örnekler vermek neredeyse imkânsızlaşıyor. Sansür vakaları gibi belgelemek, gerekçelendirmek mümkün olmuyor. Bu görünmezlik durumu, otosansürün normalleşmesine ve sıradanlaşmasına da yol açıyor.

Otosansürün bir "yola devam etme" aracı olarak işlev görmesi kurum, topluluk ya da sanatçıların risk almadan üretimlerini gerçekleştirip paylaşma, dolaşıma sokma şansı yakalamasını sağlıyor. Otosansürün bu "olağanlaşmış" hali kaçınılmaz olarak kısır bir ortamın oluşmasına da yol açıyor.

Tüm bu göstergeler ışığında 2024 yılı raporunda yıl içindeki sansür vakalarına yer vermenin yanı sıra sanatın farklı disiplinlerinde üreten, yazan isimlerin kaleme aldığı yazılar aracılığıyla otosansür kavramını, otosansürün bugünün koşullarında nasıl hayat bulduğunu, sansürle başatmanın bir yöntemi mi yoksa sansürü perçinleyen bir olgu mu olduğunu masaya yatırdık.

Otosansür son yıllarda ne tür durumlarda ve biçimlerde karşımıza çıkıyor? Otosansür uygulanmasını artıran faktörler neler? Yaygınlaşması ne anlama geliyor, topluma nasıl yansıyor? Uzun vadede ne gibi kayıplara, nasıl bir erezyona sebep oluyor? Otosansürle nasıl baş edilebilir? Öte yandan otosansür yola devam edebilmek için bir seçenek, sansürü alt

etmenin bir yolu olabilir mi? Otosansürle birlikte ortaya çıkan yeni sanatsal eğilimler, anlatımlar ya da belirli türlerin daha çok tercih edilmesi söz konusu mu? Rapor kapsamında bu sorulara cevap bulmaya çalıştık.

Otosansür kavramını farklı disiplinler üzerinden ele alarak rapora katkı sunan

Nazım Hikmet Richard Dikbaş (güncel sanat), Fırat Yücel (sinema), Aslı Tohumcu (edebiyat), Özge Ç. Denizci (müzik) ve Derviş Aydın Akkoç'a (tiyatro) içtenlikle teşekkür ederiz. 2024 yılında sansüre en fazla maruz kalan gruplardan biri olan LGBTİ+ topluluğuna raporda özel bir alan açmayı istedik. Otosansürün LGBTİ+'lar için ne anlama geldiğini, bu bağlamda nasıl bir mücadele zemini oluşturduğunu ve "ayrık otu"nu nasıl köklendirdiğini Aylime Aslı Demir kaleme aldı. Kendisine değerli katkılarından ötürü teşekkür ederiz.

Sinema

Otosansür'ün oto'su

Fırat Yücel

Özgür ve bağımsız yaratıcılar olduğumuzu varsayıyor, bununla övünüyoruz.

Ama kimse şunun aksini iddia edemez herhalde: Kararlarımız, fikirlerimiz, projelerimiz, hayallerimiz siyasi iklim içinde şekilleniyor. Rüzgârın nereden estiği, daha da önemlisi, kendini toplumsal muhalefetin parçası sayanlar için nereden esemediği, yaptıklarımızın ve yapamadıklarımızın sınırlarını belirliyor. Zamanı bloklara ayırdığımızda daha da görünür oluyor yaratıcılığın sınırları: 12 Eylül öncesi ve sonrası, Gezi Direnişi öncesi ve sonrası, KHK'lar öncesi KHK'lar sonrası (öyle bir şey varsa), pandemi öncesi - pandemi sırası - pandemi sonrası... Bir döneme damgasını vuran meseleler -elbet bir gün geri dönmek üzere- hasıraltı edilmiş, çok dilli filmler bir bakmışsınız tek dilli olmuş, radikal siyasi hayal gücü kendini kültürel çeşniye bırakmış, eşitlik kardeşlik olmuş, ana karakterlerse yan karakter. Dönem değişmiş, birileri hapsedilmiş, birileri dışarıda kalmış, projeler rafa kalkmış... Tüm cümleler gizli özneyle kurulmuş.

Otosansür böyle bir şey. İsminde özneyi taşıyor. Antik Yunancada "kendi" anlamına gelen auto'yu. Otobiyografi gibi; yani öz yaşam öyküsü. Otonomi gibi; yani kendi kendini yönetme. Ama otosansür bahislerinde özne neredeyse hiç yok. İklim var, dönem var, haletiruhiye var. Gizli özneler var. Kimse "ben otosansür yaptım" demiyor; esasında "ben"e de gerek yok ya, "otosansür yaptım" da demiyor.

Şu an bu yazıyı yazdığım, sessizlik ve sansürle mücadele etmek için 2016'da kurulan Susma Platformu, her yıl "Türkiye'de Sansür ve Otosansür" başlıklı raporlar yayınlıyor, fakat hem platform isminin hem de yayınladığı raporların başlığında yer alan bir kavram olsa da raporlarda otosansür vakaları kendine çok az yer buluyor. Otosansürün adı var, cismi yok.

Yüklemi var, öznesi yok. Otosansüre dair tüm cümleler gizli özneye sahip.

Ama herkesin kabulü: Bugün Türkiye'nin siyasi, görsel-işitsel ve kültürel üretim coğrafyasına otosansür hâkim. Gülten Kışanak, sekiz yıllık mahpusluğunun ardından verdiği ilk söyleşilerden birinde¹, dışarı çıktığında ilk dikkatini çeken şeyin "otosansür iklimi" olduğunu söylemiş, bunun 12 Eylül sonrası

¹ "8 yılda ne değişti? Gülten Kışanak anlatıyor..." , İrfan Aktan ile DİPNOT

<https://www.youtube.com/watch?v=mhLahL3IA34>

atmosferiyle benzerlik taşıdığını ifade etmişti. Esasında hapisteyken bu konu üzerine yazmaya başlamıştı Kışanak. "Firari Yazılar"da² şöyle diyor: "Hapishanede sansür ve oto sansür meselesi ise bambaşka bir konu. Yazdıklarını dışarı çıkarabilmek, hep aklını kurcalıyor. (...) inandığın düşüncelerini bedel ödemeyi göze alarak mahkeme salonunda savunuyorsun ama yazıya dökünce cezaevinden çıkartamıyorsun." Özgür düşüncenin içeride, dışarıdakinden daha mümkün olduğu bir iklimin tarifi bu. İçeride üretilen fikirlerin "cezaevinden çıkartılması"nın önünü kapatan bir toplumsal geri çekilme hali.

Otosansür "açık bir baskı olmadan" kişinin kendi kendini sansürlemesi, sınırlandırması ve sınıflandırması anlamına geliyor. Belli bir yasaklama kararı, valilik belgesi, doküman, e-posta vb., yani açık bir baskı aparatı yokken öznelere kendine sansür uygulaması... Çünkü "içinde bulunduğumuz zaman böyle", çünkü "bu iktidar böyle", çünkü "bundan çok kişinin başı yandı."³ Söz konusu ülke ve zaman, günümüz Türkiye'si olunca, "açık bir baskı" olmayan vaka bulmak oldukça zor. Daha çok sansürü uygulayan tarafın ve sansürün zamanının muğlaklığından bahsedebiliyoruz. Örneğin, "Kanun Hükümü" belgeselini 60. Altın Portakal'da sansürleyen festival midir, bakanlık mıdır, yargı mıdır, valilik midir, sponsorlar mıdır, aktroller midir, kolluk kuvvetleri midir? Sansür ne zaman gerçekleşmiştir ve bir sonu var mıdır? Örneğin, "Kanun Hükümü" ne olursa gösterilebilir? Anayasa mahkemesinin ifade özgürlüğüne yönelik hak ihlali kararıyla mı, eser işletme belgesi alınca mı, herhangi bir etkinlikte polis baskını olmadan fiilen gösterilince mi? Tüm bunlar hâlâ tartışma konusu. Dahası Türkiye'de sansür çoğu kez kendini bizzat üretim sürecinde, hatta daha da öncesinde destek süreçlerinde, elle tutulur olmayan, yani kanıtlanabilir olmayan yollarla var ediyor. Örneğin "rica" kisvesinde bir tehdit telefonu ya da telkin ve nasihatle.

Durum böyle olunca, herhangi bir vakanın sansür mü otosansür mü olduğunun ayırdını yapmanın kendisi imkânsızlaşıyor. Dahası sansürünün kaynağının bu kadar belirsiz olduğu; her an, herhangi bir devlet ve sermaye aparatı ya da paramiliter bir aparat tarafından uygulanabildiği bir ortamda otosansür

2 Görülmüştür Kolektifi, "Hapishanede sansür ve oto sansür... Tutsak yazarlar anlatıyor...", Firari Yazılar, Klaros Yayınları, 2021, <https://gorulmustur.org/icerik/hapishanede-sansur-ve-oto-sansur-tutsak-yazarlar-anlatiyor>

3 Yeri gelmişken Vikipedi ansiklopedisinde yer alan otosansür tanımını da aktaralım: "[A]çık bir baskı olmadan, başkalarının hassasiyetlerine saygı göstererek, herhangi bir makamın ve yetkili kurumun engellemesi olmadığında, kişinin kendi çalışmalarını (blog, kitap, film veya diğer anlatım araçları gibi) sansürleme veya sınıflandırması eylemidir."

uygulayıcının açıklığı, görünürlüğü ya da görünmezliğiyle ilgili bir şey olmaktan çıkıyor; tamamen öznelere üzerine yıkılan bir ruh hali olarak karşılık buluyor. Bu yüzden de otosansür Türkiye'de bugün en fazla şu demek: Sansürü bizzat yaşamayanların (ya da bedel ödemeyenlerin, ödemeyi göze almayanların) hissettiği korku. Örneğin 2014 Altın Portakal'ında festival komitesi eliyle sansürlenmiş "Yeryüzü Aşkın Yüzü Oluncaya Dek..." belgeseli sanki yasaklıymış, hakkında bir yasak kararı varmış gibi hareket etmek (esasinda yok), filmin çeşitli yerlerde pek çok kez sorun yaşanmadan gösterilebildiğinin farkında olmamak. Yani mevcut görece özgürlük alanlarını değerlendirmemek, bu alanları değerlendirenleri "ucuz kahramanlık" ya da "koşulların farkında olmamakla" etiketlemeye yatkın olmak, devlet aparatlarının AYM tarafından hak ihlali sayılmış "ön sansür" uygulamalarını içselleştirip üretimlerini buna göre şekillendirmek... Otosansür bir mevhum olarak Türkiye'nin sinema finansmanı, üretimi ve dağıtımını ortamlarında bu şekilde hayat buluyor. Dolayısıyla da cesaret-kahramanlık arasındaki ahlaki bir alana sıkışıyor. Bir yandan fazla-kişiselleştirilirken, diğer yandan politik öznellik çerçevesinde tartışılmıyor. Uygulama süreçleri de, karşısında verilecek mücadele de tam anlamıyla politikleştirilemiyor, stratejik bir düzleme çekilemiyor. Otosansürün öznesiz, yani 'oto'suz kalmasının en önemli sebeplerinden biri bu.

Sözlük anlamıyla otosansür zaten maddi karşılığı olan bir süreç değil; çoğu kez yaratıcıların kendi zihinlerinde yaşanan, bazen kendi kendilerine dahi itiraf edemedikleri bir pratik. Bilge Karasu'nun 12 Eylül darbe sonrasını anlattığı "Gece" romanında tarif ettiği ruh hali her haneyi, her zihni kuşatıyor; "birileri alınıyor, ben de alınabilirim", "başkalarının başına gelen benim de başıma gelebilir", "piyango bana da vurabilir". Ama şu soru da var, berilerden bir yerden kafasını çıkartan, Karasu'nun romanına gecenin rengini veren asıl soru: Peki ya alınmazsam? Peki ya başıma bir şey gelmezse? Yapmak istediklerimi yapamayıp, söylemek istediklerimi söyleyemeyip geçirsem bu yılları ve hiçbir şey başıma gelmese? O yapılamayanların, o söylenemeyenlerin hesabını başkalarına değil, kendime nasıl verebilirim?

Baskı ortamı demek yalnızlaşma demek. Sendikaların, kolektiflerin, örgütlerin, merkezlerin, öğrenci kulüplerinin devlet ve sermaye eliyle kapatılması ya da faaliyetlerinin kısıtlanması demek, bütçe krizleri demek, grev yasakları demek; zamanında harıl harıl siyaset tartıştığımız whatsapp gruplarından tek bir bildirim dahi almamak demek; kurgu odasında başınıza iş açabilecek o kararla baş başa kalmak demek.

Baskı yalnızlaşma demekse eğer, otosansürden, kendimize uyguladığımız baskılardan da ancak yalnızlaşmanın tek panzehriyle, kolektif iradeyle bahsedebiliriz belki. Kimse de çıkıp ben otosansür yaptım demiyor nihayetinde. Özneler gizli. Otosansür tespit edilebilir, raporlanabilir bir şey değil. Bu konuda bir raporlama yapılacaksa ya da istatistik tutulacaksa eğer, Bilge Karasu'sun "Gece"sindeki sorulara cevap bulmasını isterdik belki çoğumuz: Konuştuğumuz takdirde mi, sustuğumuz takdirde mi daha fazla kişinin başına bir şeyler gelir? Sahiden de sustukça sıra bize geliyormu? Ve yine başını kumdan çıkaran o soru: Peki ya gelmezse? Peki ya hep böyle, suskunluğun konforu içinde yaşamaya devam edersem? Neyi söyleyemediğimi dahi unutursam?

Belki temel sorularımızdan biri de şudur: Korku ikliminde bu korkuya da, "ya başıma bir şey gelmezse" korkusuna da yer var mı? Bunun korkusundan da bahsedilebilir mi? Kitleselleşebilir mi bu korku?

Korkuları açık etmenin, cesaretini kaybetmiş olmakla eşdeğer görüldüğü düşünce dizgesinin ötesine geçmeyi deneyebiliriz bunu yapmak için. Belki de kırılganlıklarımızı görünür kılmak daha büyük cesaret gerektiriyordur. Öyleyse soruyu güncelleyelim: Sanatçının özgür olmadığını kabullenmesi, ona daha geniş bir özgürlük alanı sağlayabilir mi? Klasik distopyalarda bireyin karşı karşıya olduğu asil çıkmaz, neden korktuğunu dahi unutmuş olmasındır; kahramanın korkularını yeniden keşfetmesi gerekir ki norm olarak, olayların doğal akışı olarak kabul ettiklerinin korku rejimi tarafından dayatılanlardan müteşekkil bir bütün olduğunu görebilsin.

Bu düşünce akışından devam edelim, distopyadan çıkış, korkuları keşfetmeyi gerektiriyorsa baskının şiddetini arttırdığı dönemlerde de sanatçıların "yaptığımı yapmaya devam edeyim" demek yerine "neyi, nasıl yapamadığını" sorgulaması gerekmez mi? Niye o projeyi rafa kaldırdım? Niye bitiremedim? Niye yarım bıraktım? Niye onu değil de, bunu yaptım? Niye o resme şu kitapta yer vermedim? Ev baskınlarının olağandışı olmaktan çıktığı, belgeselcilere çektikleri filmlerden dolayı hapis cezası verildiği, kurgucuların, görüntü yönetmenlerinin, menajerlerin tutuklandığı, kayyumların etrafı sardığı, yıllara yayılan emeklerle var edilen film merkezlerine bir çırpıda el konulduğu, LGBTİ+ filmlerinin gösterimlerinde seyircilerin dahi gözaltına alınabildiği, sinema sektörünün Gezi'deki varlığını yüksek sesle savunmadığı bir zamanda, özellikle de böyle zamanlarda neyi, niye yap(a)madığımızdan bahsetmemiz gerekmiyor mu?

Altyazı Fasikül'ün "Görünür Görünmez" video serisi bu gibi sorulardan doğdu:

Yaratım sürecindeki tereddütlerimizi, korkularımızı, endişelerimizi ya da tersine haddini aşan cesaretlerimizi, sonradan utanarak bakacağımız cevvalıklarımızı, bir coşku ya da öfke anında sorduğumuz, sonra yersiz ya da zamansız bulup çıkardığımız soruları, çaresizlik ya da yılgınlık anlarında yazdığımız, kime hitap ettiğini dahi bilmediğimiz mektupları, mesajları, günlükleri; fazla umutlu ya da fazla umutsuz diye rafa kaldırdığımız finalleri, kaydetmeden kapattığımız dosyaları açığa çıkarmaya, görünür kılmaya çalışsak ne olur? Kısacası, otosansüre özneyi yeniden kazandırabilir miyiz? Kazandırırsak ne olur?

İlginçtir, serinin videolarından oluşan "Görünür Görünmez: Bir (Oto)Sansür Antolojisi"ni bir arada tutan da, içerisi ile dışarıyı arasında bir rabita kuran "Duvarlar" oldu. Bu video, cezaevlerinde kitap-yayın hakkı için yapılan "avlu duvarlarına yazılama" eylemlerini konu alıyor. İş nasıl oraya vardı tam olarak bilmiyorum ama Kışanak'ın sözlerini yankılar biçimde, siyasi mahkûmların sözlerini "cezaevinden çıkartmak", Görünür Görünmez ekibinin kolektif üretiminin harcına dönüştü. "Tereddütler", "Duvarlar", "Eksik Belgeseller", "Sevgili F", "Çark" ve "Sevil" başlıklı altı videoyu birbirine bağlayan "Duvarlar"ın avlu görüntüleri oldu. Filmin finalinde de yarım kalmış bir duvar yazısı: Kitap yayın hakkımız eng. Devlet bu duvar yazılmalarını yapan mahkûmları "kamu malına zarar"dan yargılıyor. Öyleyse cezaevi de bir kamusal alan olarak görülebilir. İçerideki fikirler "dışarıya çıkarılmalı", kamusallaştırılmalı. Ama dışarının havasına otosansür sinmiş. Başka bir soru daha ufuğumuzda beliriyor böylelikle: Sorun dışarıdaysa, rüzgârı belli bir yönden estirmeyi başaramayan toplumsal muhalefetse, kolektif bir mevcudiyetse, o zaman neyi nasıl yapamadığımız da kişisel bir mesele değildir. Sanatçının bireysel özgürlüğüyle, cesareti ya da korkaklığıyla ilgili bir mesele değildir ya da sadece bununla ilgili değildir. Politik hayal gücünün sınırlarıyla, nerede başlayıp nerede bittiğiyle ilgilidir.⁴

⁴ Türkiye'de gösterimi engellenen *Sür: Ax û Welat*'in yönetmenlerinden Zana Kibar, şu an Türkiye'de mevcut olan otosansür iklimini tarif etmek için Fransa'daki kuş avcılarının bir yöntemine atıfta bulunuyor: "Avcılar avlanmanın yasak olduğu dönemde, ormanın üstüne tel örgüler atıyorlar. Kuşlar bu tel örgülere takıla takıla yükseğe, uzağa uçmamaya alıyorlar. Tel örgülerin sınırı gökyüzünün sınırı olarak zihinlerine kazınıyor artık. Av sezonu geldiğinde o tel örgüyü kaldırıyorlar. Kuşlar öterinde bir engel olmasa bile, artık tel örgülerin belirlediği sınırları ve dolayısıyla avcının avlanma mesafesini geçmiyorlar, ötesinde bir tahayyülleri yok. Bizim durum da biraz öyle." Sibil Çekmen, "Gökyüzünün Sınırı", Zana Kibar ve Erhan Örs'le söyleşi, *Altyazı Fasikül: Özgür Sinema* <https://fasikul.altyazi.net/seyir-defteri/gokyuzunun-siniri/>

Sanatçıların bireysel özgürlük mitinden vazgeçmeleri oldukça zor.

Özgür olmadığımızı, olamadığımızı kabul etmeyi; düşüncelerimizin içeridekilerinkilerden daha tutsak olduğunun bilincine erişmeyi gerektiriyor. Otosansüre özneyi geri kazandırmak ancak kolektif bir güçlenme süreci ile mümkün. İşte o zaman asıl politik korkudan, "peki ya başıma bir şey gelmezse"den de söz etmeye başlayabilir ve bu korkuyu kılavuz bilerek cesaret kazanabiliriz.

Vakalar

Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü, Nejla Demirci'nin Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile işinden edilen doktor Yasemin Demirci ve öğretmen Engin Karataş'ın mücadelesini anlatan "Kanun Hükmü" belgeselinin ticari dolaşıma girmesi ve gösterime sunulmasını uygun bulmadı. (Şubat)

Cem Karaca'nın eski eşi İlkim Karaca, mahkemenin belirlediği 3 milyon 500 bin TL'lik teminatı yatırarak Karaca'nın hayatını anlatan "Cem Karaca'nın Gözyaşları" filmini gösterimden kaldırttı. (Şubat)

Ahmet Kaya'nın eşi Gülten Kaya Hayaloğlu, Ahmet Kaya'nın hayatını konu alan ve Kudret Sabancı'nın yönettiği "Ahmet'in Türküsü" filminin gösterime girmemesi için yasal işlem başlattı. (Şubat)

"Bakur" filminin yönetmenleri Çayan Demirel ve Ertuğrul Mavioğlu'na "örgüt propagandası yapma" suçlamasıyla verilen 2 yıl 1 aylık hapis cezası onandı. (Nisan)

Nejla Demirci'nin yönetmenliğini yaptığı "Kanun Hükmü" belgeselinin İşçi Filmleri Festivali festivali kapsamındaki gösterimleri, film hakkında hiçbir mahkeme kararı olmadığı halde Ankara'da Çankaya, İstanbul'da Kadıköy ve Beyoğlu kaymakamlıklarının kararı ile yasaklandı. (Mayıs)

"Bakur" belgeselinin görüntü yönetmeni Koray Kesik gözaltına alındı. (Mayıs)

Nejla Demirci, İşçi Filmleri Festivali'ne salon desteğinde bulunan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin, "Kanun Hükmü" belgeselinin belediyeye ait Beyoğlu Sineması'nda gösterilmesini engellediğini açıkladı. (Mayıs)

Araçları yolda durdurularak gözaltına alınan yönetmen Ömer Leventoğlu ve kameraman Hüseyin Altürk serbest bırakıldı. İki ismin gözaltına alınma sebebi ise Selahattin Demirtaş baskılı tişört bulundurmaları. (Temmuz)

Denizli Büyükşehir Belediyesi, BirGün gazetesinin 20 yıllık bağımsız gazetecilik

mücadelesini anlatan "Bir Düş" belgeselinin gösterimi için salon talebine karşılık, belgeseli gösterimden önce izlemek istediklerini aksi halde salon vermeyeceklerini bildirdi. (Ekim)

Yönetmen Kazım Öz'e "Zer" filminin Youtube gösteriminden dolayı "örgüt propagandası" iddiasıyla soruşturma açıldı. (Ekim)

Kültür ve Turizm Bakanlığı, yönetmenliğini ve yapımcılığını Özkan Küçük'ün üstlendiği "Rojbash" filminin ticari dolaşıma uygun olmadığına karar verdi. (Ekim)

Altın Portakal'ı 60'ıncı yılında iptale sürükleyen "Kanun Hükmü" belgeseline uygulanan sansürü gündeme getirmek ve filmi seyirciyle buluşturmak isteyen Özgür Portakal Film Günleri'ndeki gösterime Antalya Valiliği tarafından yasak getirildi. (Ekim)

MUBİ Fest'in açılış filmi olan "QUEER" Kadıköy Kaymakamlığı'nca "toplum barışını tehlikeye atacak provokatif içerik taşıdığı" gerekçesiyle yasaklandı. Festival yönetimi festivali iptal etti. (Kasım)

Esenyurt Belediye Başkanı Ahmet Özer hakkındaki soruşturma kapsamında gözaltına alınan yönetmen Kerem Tekoğlu, "terör örgütü üyeliği" iddiasıyla tutuklandı. (Aralık)

Yayıncılık

Hayal gücü vs. birtakım hassasiyetler

Aslı Tohumcu

Ray Bradbury'nin başucumdan ayırmadığım bir kitabı vardır: "Yakma Zevki" (Fahrenheit 451 Öyküleri). Yazarın, meşhur romanı Fahrenheit 451'e giden yolları, öyküleri anlattığı; ne yazık ki pek bilinmeyen bir başyapıttır. Otokrasinin artık sansür uygulamaya ihtiyaç duymadığı, halkta sanata karşı bir nefret uyandırmakla işi çözdüğü bir dünyadan öykülerdir bunlar. "Nesli tükenmiş" kitapları ezberlemiş insanlarla tanışırız bir öyküde. Bir başka öyküde, hayal gücüne düşman devletlerin şerrinden başka bir gezegene kaçarak kurtulmuş bir grup yazarla. Öykünün sonunda, kaçtıkları gezegende bulur onları "sanat düşmanları", öldürülmeleri durumunda dünyada kimse hayal kuramayacaktır! Edgar Allen Poe'nun baş kumandanlık yapacağı bu savaşta yazarların tek silahı elbette hayal gücüdür.

"Yakma Zevki"ni okuduğumda, bundan 15-20 yıl önce yani, Bradbury'nin bütün bu öyküleri nasıl olup da kurguladığına, bunca kesif bir karanlığı nasıl olup da hayal edebildiğine hayret ettiğimi daha dün gibi hatırlıyorum. Oysa şimdi, dün bugün olmuş gibi kuvvetli bir his... Böyle hissetmem boşuna değil. Nedenini güzelce ve derli toplu anlatabileceğimden emin değilim ama yine de deneyeyim.

20 yıla yakın hatta daha fazla zamandır, çocuklar için de yazıyorum. Ancak çocuk edebiyatının "makbul çocuk" yetiştirmenin bir aracı ya da bir eğitim malzemesi olarak görüldüğünü epey geç öğrendim. Okur olarak hiçbir yetkinliği olmadığı halde, çocuk sahibi olmanın verdiği yetkiye dayanarak şaşırtıcı itirazlar getiren ve can sıkıran veliler her zaman vardı elbette. Ve elbette her ebeveyn çocuğunun neyi okuyamayacağına karar verme hakkına sahiptir. Münferit olayları, bu hakka saygı duyarak atlatıyorduk.

Bir kitabın kötü kahramanının neden kaba konuştuğunu tatlı tatlı anlatıyorduk etkinliklerde. Kızının veteriner olmasını isteyen bir veli, kitaptaki veterinerin bütün gün dükkanının önünde uyumasının kızına kötü örnek olduğunu söylediğinde; onun kurgu bir karakter olduğunu, kurguya hizmet etsin diye böyle yazıldığını sabırla açıklıyorduk. Bu tek tük vakalar, yayıncı ve yazarlar arasında kısa muhabbetlerin ve küçük şakaların konusu oluyordu ancak.

Derken gün geldi, Anadolu'da bir okulun velilerinin Türkçe dersinde okunacak roman ve öykülerde domuz ve yılbaşı kutlaması görmek istemediklerini,

svaş anlatılarını istemediklerini, yetişkinlere şöyle ya da böyle davranan, şöyle ya da böyle düşünen çocuk karakter görmek istemediklerini duymaya başladık. Sürekli yeni "hassasiyetler" ortaya çıkıyor, liste kabardıkça kabarıyordu. Ben de bu hassasiyetlerden nasibimi almaya başladım.

Etkinlik için gittiğim bir okulda, bazı veliler okulun zümre başkanının seçtiğı kitabımı sakıncalı bularak çocuklarına okutmamış, etkinliğe katılmalarına da izin vermemiş, ancak çıkışta bana hesap sorabilmek için kendileri gelmişlerdi. Mesele "kaka"ydı. Evde, yeni doğan kardeşinin sürekli kakasından bahsedilirken (yaptı, yapamadı, řu renk yaptı, řu kıvamda yaptı vs. diye), kendisi kaka bahsini açınca azar işitiyor, bu ikiyüzlülüğe haliyle çok bozuluyordu çocuk. Bu açıklamayı, yani kitapta kaka muhabbetinin neye dayanarak açıldığını birkaç kez anlattığım halde bana yönelen öfkeyi dindirememiştim. Bildiğim kadarıyla, kakasını yapmayan insan yoktu. Ama anlaşılan kaka yapmak serbest, hakkında yazmak yasaktı. Yazarsan üzerine yürürlerdi. O gün öğrendim.

Derken çok sevdiğim bir çocuk kitabının yasaklandığı, artık basılmayacağı haberini aldım. Bir diğersinin mahkemelik olduğu, bir başkasının da yayıncısı başına bela almak istemediğı için tekrar baskıya girmeyeceğı haberini. 20 yıla yakındır basılan, on binlerce çocuğun kahkahalarla okuduğı bir kitap serisindeki kahramanların lakapları "ayıp" bulunduğu için yeni baskılarda değiştirildi. Bir kitapta takla atan çocuğun donu mu görünüyor; bir diğersinde özgürlük, adalet kavramları mı tartışılıyor, öbüründe bir erkek çocuk elbise mi giyiyor.... Birilerinin bir hassasiyetini gıdıklayan bu durumlar karşısında, başkalarının okuma hakkı elinden gitti.

Bakmayın geçmiş zaman kullandığıma, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu göz yaşartıcı bir çalışkanlıkla, çok sayıda kitaba dağıtım ve satış yasağı getiriyor; çok sayıda yazar, çevirmen ve yayıncıya dava açıyor. Sağ olsunlar yasaklı kitaplar listesini son sürat kabartmaya, uzatmaya devam ediyorlar. Memleketin en sıkı çalışan, işleyen kurumunun bir ihbar hattı da var. Sade vatandaş telefon, e-posta, WhatsApp gibi seçenekler üzerinden muzır içeriklere müdahale edilmesi için ihbarda bulunabiliyor. Basılı bir eserin muzır olduğuna karar verildiğinde "Küçüklere zararlıdır" damgasıyla birlikte teşhiri engelleniyor. 18 yaşın üstündekiler bu eserleri, üzerinden eserin adı ve "Küçüklere zararlıdır" ibaresinden başka bir yazı-resim olmayan, içi görülmeyen zarflarda satın alabiliyor. Bulabilirlerse.

Geldiğimiz noktada, çocukların neyi okuyup neyi okuyamayacaklarına herkes adına karar veriliyor diyebiliriz. Hem devlet eliyle hem de bireyler eliyle. Bu bireyler veli de olabilir, çocuk sahibi olmak dışında bir vasfı olmayan internet ünlüleri de olabilir. Artık neredeyse devlet sansürüne gerek kalmadığını, sorumlu ve muhbir vatandaşların ihbar ederek ya da hedef göstererek sansür mekanizmalarını pek güzel çalıştırdığını söyleyebiliriz.

Yazar okunmak için geçer masa başına. Okunmama ihtimali can sıkıcı bir tehdittir haliyle. Bu tehdidi nasıl savuşturabilir? Kitaplarına makbul başlıklar atarak, makbul temaları, makbul bir dille kaleme alarak. Başlıkları değişen kitaplara mesela, kendimden bir örnek verebilirim: "Benim Babam Kötü Örnek" adlı kitabımda ailenin elini herhangi bir işe atmaktan korkan erkekleri, küçük kıza babasını şikâyet ederler. Annesine her işte yardım eden babasının "kötü örnek" olduğunu söylerler. Çünkü kendilerinin de iş yapması gerekeceğinden korkarlar. Anne, kızına hayatın müşterek olduğunu, babasının iyi bir şey yaptığını açıklar. Kız babasına kimin ne dediğini umursamaz, mutlu mesut devam eder hayatını yaşamaya.

Kitap birçok okuyucudan güzel tepki aldı almasına ama daha çoğu "Vay efendim, siz babalara kötü örnek diyemezsiniz" nidalarıyla kapağı çevirmeden kitabı bıraktığından, kitabı seçen öğretmenlerin başı ağrıdığından yeni baskıda adı "Benim Babam İyi Örnek" oldu. Oysa okuyan çocuklar espriyi pekâlâ anlıyordu. Neyse, çok şükür babalar ve itibarları kurtuldu.

Bir başka romanım, daha doğrusu üç ciltlik bir serinin ilk kitabı da şimdilerde masamda. 15 yıla yakın zamandır basılan ve on binlerce okunan bu kitabın bir bölümü de, şimdi burada aktarmaktan esef duyacağım tepkilerle karşılaşılıyor. Velilerin kitabı okutmamaktan öte, beni yüksek mercilere şikâyet etmesine varan tepkilerle... Kitabın edebiyat tarihinin çöplüğüne gitme riski yok henüz ama eskiye göre çok daha az çocukla buluşma olasılığı da yeterince can sıkıcı. O bölümü romanın kurgusunu bozmadan kitaptan çıkarmakla, bölüme takla attırmak arasında gidip geliyorum.

Bu ve benzeri durumlar öncelikle okuyucunun okuma, edebiyatçının da yaratma hakkından geliyor. Ayrıca meydanı, "özellikle" sansür mekanizmasına uygun ve tehlikesiz ancak vasat metinler üreten yazarlara bırakma riski de var. Birbirinin benzeri, yaratıcı bir kurgu içermeyen, dil açısından vasat, edebiyat sevgisi uyandırmaktan uzak metinlerle çocuk edebiyatı çoraklaşacak. Değişik aile ve çocuk temsilleri, çocukların kendi dünyalarını bulup iyi hissedecekleri ya da farklı dünyalar görüp empati kurabilecekleri, hayal

güçlerini körükleyen, onlara nefes aldırın kitaplar azalacak. Edebiyat elden gidecek, eğitim kitabından hallice kitaplarla baş başa kalacağız. Çünkü yayıncı ve yazar örgütlenmesi, kalabalık ve ortak bir duruş, tutum da söz konusu değil.

Aktardığım kişisel iki deneyimim otosansürün yola devam etmenin bir aracı olduğunu mı gösteriyor yoksa geri bastığının mı, açıkçası bilmiyorum. Tek bildiğim bana kendimi kötü hissettirdiği. Benim işim hikayeler uydurmak, sevdiğim hikayeler uydurmak. Okuma ve okuduğunu anlama konusunda donanımsız, yasakçı kafaların seveceği hikayeler uydurmak değil.

Çocuk edebiyatının satışının yoğunlukla okullarda yapıldığı düşünülürse, bundan sonra okullara değil raflara ve fuarlara, ne aradığını bilen çocuklara yazmak bir çare olabilir. Şimdilerde çocuklar için bir korku romanı yazarak bu çareyi deniyorum. Bu açıdan baktığımızda, karşılaştığım/tanık olduğum sansür ve tepkilerin, beni ironik biçimde eskiden tehlikeli bulunan korku, fantazi gibi türlere yönelttiğini söyleyebilirim. Bradbury'nin kitapların yok olduğu bir dünyada onları yaşatmak için ezberleyen kahramanlarından birine dönüşeceğimiz güne kadar, o kahramana dönüşmeme umuduyla hayal kurmaya devam ederim.

Vakalar

Nergiz Yayınları, yayınladıkları "Milli Eğitim'e Darbe" adlı kitaptan rahatsız olan Adana Valisi'nin talimatı üzerine, kitabın tanıtım afişinin Çukurova Kitap Fuarı'ndan kaldırıldığını açıkladı. (Ocak)

Ağrı, Patnos Cezaevi'nde koğuş baskınlarında el konulan kitaplar sebebiyle 50'ye yakın mahpus hakkında soruşturma başlatıldı. (Ocak)

İzmir Kitap Fuarı'nda Kürtçe kitap sitesi Pirtukakurdi'nin standına yer alan Kültür Bakanlığı bandrollü üç kitaba el konuldu, stant görevlisi Sebih Yoldaş gözaltına alındı. (Nisan)

Erzurum Kitap Fuarı'nda Kırmızı Kedi Yayınevi'ne ait kitapların "siyasi içerik taşıdıkları" gerekçesiyle Erzurum Belediyesi tarafından standı konulması yasaklandı. (Mayıs)

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "Disney Esrarengiz Kasaba Günlük 3", "Farklı Olmaya Cesaret Eden Erkek Çocuklarına Hikayeler" ve "Yaramaz Evin Yeni Misafirleri" isimli kitapları "bazı ifade, görsel ve tasvirlerin 18 yaşından küçüklerin maneviyatı ve gelişimleri üzerinde muzır tesir oluşturacağı" gerekçesiyle muzır yayın ilan etti. (Mayıs)

Munzur Kültür ve Doğa Festivali kapsamında stant açan Aram Yayınevi'nin "Jineolojiye Giriş" kitabına "toplatma kararı" olduğu gerekçesiyle polis tarafından el konuldu. (Temmuz)

Yılmaz Odabaşı'na, Ömer Faruk Gergerlioğlu'nun "Cezaevlerinde çıplak aramaya hayır" hashtag'ini paylaştığı ve konuya dair yorum yazdığı için "terör propagandası yapmak" ve ayrıca "terör örgütü üyesi olmak" suçlamasıyla dava açıldı. (Ağustos)

İzmir 4. Sulh Ceza Mahkemesi, "örgüt propagandası" iddiasıyla Gayle Tzemach Lemmon'un "Kobani'nin Kızları" ve Gültan Kışanak'ın "Kürt Siyasetinin Mor Rengi"ne kitaplarının yasaklanmasına ve toplatılmasına karar verdi. (Eylül)

Yazar Yavuz Ekinci hakkında, 2014 yılında yayımlanan "Rüyası Bölünenler" isimli romanında geçen ifadeler nedeniyle "örgüt propagandası" suçlamasıyla dava açıldı. (Eylül)

Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yürütülen soruşturma kapsamında 24 Eylül'de Mezopotamya Dil ve Kültür Araştırma Derneği (MED-DER), Anka Dil ve Sanat Eğitim Kooperatifi ile Payız Pirtuk adlı kitapçıya baskın düzenlendi, yüzlerce kitap ve dergiye el konuldu. (Eylül)

Aryen Yayınları tarafından yayımlanan Fırat Can'ın "Umut ve Mavi" ile Nilüfer Şahin'in "Gün Işırken" adlı romanları hakkında 2022'de toplatma ve yasaklama kararı verildiği ortaya çıktı. İki kitabın yasaklanmasına ilişkin kararlar yayınevine tebliğ edilmedi. (Kasım)

Erzincan T Tipi Kapalı Cezaevi idaresi, mahpus Semih Altun'un cezaevinde kaleme aldığı "Basit Bir Demokrasi Örneği" kitabının kendisine verilmesini sakıncalı bularak el koydu. (Kasım)

TÜYAP tarafından 30 Kasım - 8 Aralık tarihleri arasında düzenlenen 8. Diyarbakır Kitap Fuarı'nda Aram Yayınevi tarafından yayımlanan Mahmut Aba'nın "Dildarê Serkeftinê", Nelson Mandela'nın otobiyografik kitabı "Özgürlüğe Giden Uzun Yol" ile Mehmet Hayri Durmuş'un "Mektupları ve Yazıları" isimli kitaplarına el konuldu. (Aralık)

8. Diyarbakır Kitap Fuarı'nda Aram Yayınevi'nin standında yer alan "Efrin Direniş Günlüğü" ve "Kadın Olmak" kitaplarına el konuldu. (Aralık)

Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2022'de başlattığı bir soruşturma kapsamında yapılan baskınlarda el konulan 42 kitap, 12 dergi ve 6 gazete sayısı hakkında Diyarbakır 4'üncü ve 3'üncü Sulh Ceza Hakimlikleri toplatma kararı çıkardı. (Aralık)

Müzik

Çok şiddetli karşı saldırılar, direnmemiz gerekecek!⁵

Özge Ç. Denizci

Geçen yıl bir festivalde Bajar'ın "Serhıldan" isimli parçası çalındı ve insanlar bu parçayla halaya durdu. Orta yaş civarlarında bir kadın kalabalığı yaparak "Bölücü şarkılar çalılıyorsunuz, bölücüler!" diye bağırılmaya başladı. Şarkı sonuna kadar çaldı. Sonradan öğrendik ki festivale dair tam da bu parçanın çalınmasına ilişkin olarak CİMER'e (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi) şikayet gitmiş. Oysa o festivali düzenleyen ekibin yeterince gücü olsaydı Bajar'ı festivalde bizzat ağırlamak ve "Serhıldan"da birlikte halaya durmak isterlerdi. Düşünün yıl 2024... Her yerde çalınıp söylenen bir parça, hemen her yerde konser veren bir grup. Ancak sansür geri durur mu, o da her yerde. Hatta artık içimizde. Kaldıramadığımız ne varsa şikayet ediyoruz, ya kendimize ya da başkasına. Konunun asıl muhatabıyla iletişim kurmak artık eski moda. Sahi biz çözüm odaklı olmayı, mücadele etmeyi ne zaman unuttuk? Yoksa unutturuldu mu?

Kendimiz olmayı da bıraktık sanki. "Bunu yazarsam başıma şu gelir", "Parçayı şöyle çalarsam böyle tepki alır", "Şunu şöyle çizersem şöyle anlaşılır"... Sahi biz ne zaman kendimiz için çalmayı söylemeyi, yazmayı, çizmeyi, kısacası üretmeyi bıraktık? Şarkıda da sorduğu gibi "Biz ne zaman büyüdük, en son ne zaman? Çocuklara yasaklar koyduk, ne zaman, ne zaman?" Biz ne zaman kendimize yasaklar koyduk?

Dışlanma, kabul görmeme, yaftalanma, yalnızlaşma, çaresizleşme, özgürlüğümüzün elimizden alınması, işsiz, evsiz ve aşsız kalma ve daha nice temel korkularımız. Tüm bu korkulara rağmen halen tüm benliğimizi, arzularımızı, tutkularımızı, öfkelerimizi ve insani ne kadar duygumuz varsa onları olduğu gibi aktarabileceğimiz sanatsal üretimler yapabilmek mümkün mü? Başına ne geleceğini bilmediğin, güvensiz ve güvencesiz bir ortamda kendin olmak ne kadar zorsa, kendini gerçekleştirmek de ne yazık ki bir o kadar zor.

Bu coğrafyada hemen her dönem müzik kültürünün değişimi üzerine belirli yasakların yaşandığını tarihi verilerden okuyabiliyoruz. Cumhuriyet'in çok öncesinde, kuruluşunda, devamında... En çok da yaşadığımız son 20 yılda.

⁵ Contraataques muy rabiosos, deberemos resistir!

Yazının başlığını "Ay Carmela!" isimli şarkının içinden cimbızladım. O kadar çok sansüre maruz kaldık, sansürü o kadar içselleştirdik ki karşı saldırılarımız da artık kendi kendimize ve artık hepimizin nurtopu gibi otosansürleri var.

Birbirimize yabancılaştırıldık, birlikte yaşamayı, birlikte inşa etmeyi, hayatı örgütlemeyi unuttuk. Haliyle kendimize de yabancılaştık. Ya da bütün bunlara inandırıldık. Eh hani bizde de inanma eğilimi yok değilmiş. Biz yabancılaştıkça sansür arttı, sansür arttıkça yabancılaşma arttı ve bu böyle sürüp gitti, gidiyor da...

Filmi çok geriye sarmayacağım ancak Türk Müziği'nin yasaklanma hikâyesinin bile 17. yüzyılda başlayan Avrupalılaştırma sürecine dayandığının söylenegeldiğini vurgulamakta yarar var.

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte ise kültür(ler) üzerindeki baskı ve hegemonya, her yeni iktidarla birlikte üretilen politikalarla birleşti ve bizi şimdi olduğumuz noktaya getirdi. Tüm bu süreçte yaratılan korku iklimi ve sindirme politikaları tüm dönemlerde kendini hissettirdi, hatta öyle ki sansürden bahsetmeksizin sanattan bahsetmek abesle iştiğal hale geldi. Muktedir her daim kendi işine geldiği gibi yasaklarını sanat üreticisi ve kültür emekçisinden sakınmadı. Batılılaşma politikaları halka ait olan müziğin üzerinde bile çok seslendirme gerekçesiyle tahakküm kurmaya çalıştı. Halka ait olan bile halkın olamazdı. Anonim değişmeliydi, çoksesli hale gelmeli, Garp'a kendini ispat ve kabul ettirmeliydi. Değişimin sancıları, var olanı değiştirip üzerine "yenilikçi" anlayışları katman katman koymaya çalıştı. Bunu da sadece halk müziği için değil, memleketin tüm geleneksel müzikleri üzerine uyguladı. İnce saz müzikleri üzerine düşünöldü, tezler ortaya atıldı, değiştirilip "çağdaşlaştırılması" meselesi konuşuldu, yer yer yasaklandı. O zamanlarda da bu zaman olduğu gibi devletin kültür politikası yine sansür üzerineydi.

Sonradan ismi Belediye Konservatuarı olan ve 1917 yılında kurulan Darüelhan'ın Şark Musikisi Şubesi'nin 9 Aralık 1926 tarihli yazıyla çalışmalarının sınırlandırılması söz konusu oldu. Bu dilemma bugün dahi akademik ortamlar başta olmak üzere devam eden Doğu ve Batı müziği savunucularının arasındaki soğuk savaşın bilinen en büyük sebepleri arasında gösterilebilir.

Bu noktada filmi biraz ileri sarmak ve kendi sürecimden bahsetmek isterim. 1993 yılında ilkokuldan mezun olduktan sonra, o yıl açılan İstanbul Türk Müziği Anadolu Lisesi'nde öğrenim görmeye başladım. Okul açıldığı gibi kapatılmıştı. Toplam 21 nüfuslu sınıfımız şimdiki adıyla İstanbul Avni Akyol Güzel Sanatlar Lisesi, olmayan ortaokulu bünyesinde eğitim vermeye devam etmiş, bu da pek çok sorunu beraberinde getirmişti. En basitinden enstrüman seçimlerini ud, kanun, kemençe gibi Türk müziği çalgılarından yapan

arkadaşlarım okul aynı yıl kapatıldığı için enstrümanlarını birkaç yıl içinde Batı müziği enstrümanlarıyla değiştirmek zorunda kalmışlardı. Bu gibi eğitim farklılıkları yer yer Güzel Sanatlar Lisesi'nde Batı müziği eğitimi alan öğrenciler ve hatta öğretmenlerle öğrenciler arasında da küçük çatışmalara sebep olmuştu. Bugünden baktığımda bunun değişen devlet politikalarının neticesi olduğu kanısına varmam pek de zor olmuyor.

Bu bir yasak mıydı, yoksa sadece bugün de Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) uyguladığı kısıtlamalar gibi birinin ağzından fırlamış iki cümle ve bir imza mıydı, bunu hiçbir zaman bilemeyeceğiz.

RTÜK demişken, kurumun kuruluşundan çok daha önceye gitsek fena olmaz. 1934 yılının Kasım ayı itibarıyla Ankara Radyosu'nda bir buçuk yıl süren alaturka müziğin çalınmasını kapsayan yasaklar neticesinde halk, radyo antenlerini İstanbul'daki Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi'nin bünyesindeki radyoya ve yer yer Mısır radyolarına çevirmişti. Bu yasak her yasakta olduğu gibi sadece müzisyenlere değil topluma da verilen bir ceza niteliğindedi. Yasaklanan müziklerin tatlı gelmesi belki de on yıllar sonra arabesk müziğin bu denli sevilip sahiplenilmesinin sebeplerinden biri mi olacaktı, bilemeyiz.

Sonraki yıllar, esneklikler, halk ile müzik arasındaki uçurumun kapatılması, halka istediğini dinleme ve müzisyenlere de icra etmek ya da bestelemek istediği müziği yapma özgürlüğünün tanındığı yıllar oldu. "Denetimli serbestlik verilmiş müzik" desek yanlış olmaz herhalde.

1960'lardan itibaren yaşanan toplumsal çalkantılar, sivil toplumun hareketlenmesi ve siyasi iklimin değişkenliği, iç göçün teşviki gibi meseleler sosyal bir olgu olarak müziğin yeniden ele alınmasını gerektirdi. Dünyadaki değişim memlekete de nüfus etti. 68 hareketi müziği, müzik de toplumsal hareketleri etkiledi. Elbette ki yine muktedirin izin verdiği kadar. Sanılmasın ki denetimler durduruldu. TRT tam da 1966 yılında hem yayın yapmak hem de yapılan yayınları denetlemek için kuruldu. Ta ki memleket 12 Eylül sabahı marşlarla uyanana kadar. Toplatılan, imha edilen sadece kitaplar değildi. Elleri de olsa, havada dolaşan tınıyı alıp kimseler duymasın diye hücreye kapatırlardı. 12 Eylül darbecileri kaset, plak, müzik aleti, müzisyenlerin hayalleri, fikirleri, dinleyicilerin beğenileri her ne varsa hepsini yok etmişti bile. "Sakıncalı" adlandırılan kimi müzisyenlerin elinden sadece müzikleri değil, özgürlükleri de alınmıştı. Kaçabilen sazını, sözünü yüklenip kaçmıştı.

Ardından gelen dönemde ise kaşıkla verip kepçeyle almak memleketin kültür politikası haline gelmişti. 80'li yılların ortalarında siyasi rejimin baskısının nispeten daha az hissedilir olduğu dönemde protest müzik grupları ve şarkıcıları kendilerini göstermeye başladılar. Bir görünüp bir kaybolmalarının sebepleriye yine acımasızca uygulanan yasaklardı. Söyledikleri şarkılar, çaldıkları enstrümanlar suçlarının en büyük deliliydi. "Çok fazla saz çalmak" gözaltına alınma sebeplerinin başında geliyordu. Tıpkı Grup Yorum'un başına geldiği gibi. Sadece sözler değil sesler, tınılar melodiler de sakıncalı addediliyordu. Azınlığa ait olduğu bilinen ya da öyle düşünülen parçaların çalınması yer yer sağanak halinde yasaklanıyordu. 90'lı yıllarda pop müziğin yükseldiğine, protest müziğin de bir dalgalı bir durgun dönemine tanıklık ettik. Muktedir ya yok sayacak ya da yok edecekti, tıpkı 2000'lerde olduğu gibi. Derken bir söz çıktı "Demokratik açılım". Sözüm ona özgürlük vaadeden ancak her seçim öncesi olduğu gibi politik bir oyundu bu da. Özgürlükler konuşuluyordu, bu da hepimizin ruhunu okşuyordu. Anadil gündemdeydi. Bu, on yıllardır duymazdan gelinen ya da fazla duyulduğu için yasaklanan dillerin özgürleşmesi demektir. Öyle miydi sahiden, yoksa biz işitmek istediğimizi mi duyduk? Oysa az evvelinde Kürtçe şarkı söylediği için linçlenen müzisyenlere tanıklık etmiştik. Şairlerin şiirleri bestelenirken denetime takıldığı için sözleri değiştirilen şiirler olduğunu duyduk. Çaldıkları sazlar, söyledikleri şarkılar dolayısıyla hapse atılma tehlikesiyle karşı kaşıya olan müzisyenlerin yeniden yurt dışına sığındıklarını, hatta memleketlerine dönemediklerini gördük.

Her bir toplumsal olayda her şey aynı seyrinde devam ederken müziğin önce devlet tarafından, sonrasında ise alıştırla alıştırla mahalle baskısıyla susturulduğunu gördük. Muhalif müzik yapmanın bedelinin adliye koridorları, istediğin müziği yapmanın ise mezar olduğunu öğrendik. Müzisyen olarak toplumsal konularda sesimiz çıktığı için konserlerimizin iptal edileceğini hiç aklımıza getirmezdik bile belki. Ya da kadın müzisyen olarak sahnede ne giyeceğimiz konusunda vereceğimiz kararın bize ait olmadığını. Bedenimizden, sesimizden, sözümüzden, tınıımızdan bu denli ödün vereceğimizi aklımızın ucundan bile geçirmezdik.

Hatırlar mısınız, eskiden üniversitelerin bahar şenlikleri olurdu. 2006 yılından itibaren sistematik olarak yasaklanmaya başladı. 2024'te de yine kısıtlı ve/veya yasaklıydı. Üniversite şenliklerine gelen yasak

yetmedi, festivallere de sığırdı. Güvenliği sağlayamama endişesi festivallerin yasaklanmasıyla sonuçlandı. Sonra festivaller tekelleşti, bu da sadece belli grup ve müzisyenlerin sahne aldığı, birbirinin aynı festivalleri yarattı. Bu festivaller de olmasaydı memleketçe suskunluğa mahkum edileceğiz kaygısıyla "Aman" dedik birbirimize; "Ses etmeyelim, devam etsin". "Sen de bir başka festivalde sahne alırsın" diye müzisyen arkadaşlarımızı teselli ettik. Sonra bir anda birçok festival yasaklandı. Müzik tamamen susturulmak istendi. Örneğin Zeytinli Rock Festivali bir sezon yapılamadı (17-21 Ağustos 2022 için planlanan ve 2005 yılından bu yana düzenlenen Zeytinli Rock Festivali 2022 yılında, İlim Yayma Cemiyeti'nin festivallerin "toplumun değerleri ile örtüşmediği" açıklamasını takip eden süreçte kaymakamlık kararıyla yasaklandı.) Nilüfer Müzik Festival'i 2022 ve 2023'te valilik ve kaymakamlık kararlarıyla engellendi. Yasaklar ve iptaller müzikle sınırlı kalmadı. 7-14 Ekim 2023'te düzenlenmesi planlanan 60. Antalya Altın Portakal Film Festivali, "Kanun Hükmü" belgeseli sebebiyle iptal edildi. Aynı biçimde geçen sene iki eşcinsel erkeğin aşkı anlatan "Queer" filminin gösteriminin yasaklanması, 7 Kasım 2024'te başlaması planlanan MUBI FEST'in iptal edilmesi ile sonuçlandı. Derken RTÜK, 24 Nisan'daki Açık Gazete programında kullanılan "Ermeni soykırımı" ifadesi nedeniyle Açık Radyo'ya yüksek miktarda para cezası ve beş günlük yayın durdurma cezası verdi. Bu da yetmedi Açık Radyo'nun karasal yayını durduruldu ve yayının lisansı iptal edildi. Bu yasaklar da gösteriyor ki sadece müzik alanında değil sanatın her alanında ve fikirlerin söylendiği her alanda sansür yaşanıyor ve sadece sanatçıları değil, izleyicisini de kısıtlıyor, sınırlıyor. İzleyicinin/dinleyicinin seçim hakkı daha ürün mutfaktan çıkmadan, elden dilden dökülmeden sınırlanıyor.

Bugün herhangi bir etkinlik için kolları sıvadiğimizde ilk düşündüğümüz şey, etkinliği nasıl gerçekleştireceğimizden çok nasıl yasaklanmadan, kısıtlanmadan yapabileceğimiz oluyor. Eh, insan tedirginken de organizasyon yapmak pek kolay olmuyor. Sonra da kendi kendimize sansür uyguluyoruz. Tıpkı yıllar önce komitesinde bulunduğum festivallerden birinde başımıza geldiği gibi. Bu sefer sansürün kaynağı durum bambaşkaydı; sekte solcu abi ve ablalarımızın sansürüyle karşı karşıya kalmıştık. Festivalde sahne alacak, özellikle pek de ismi duyulmamış müzisyenlerin çalacakları parçaların (repertuar/set list) listesinin talep edilmesi gündeme gedi. Ben ve birkaç arkadaşımız bu talebin bir çeşit sansür ve yanlış olduğunu defalarca

vurguladık. Farz-ı misal sahneye çıkacak gruplardan ya da müzisyenlerden biri oldukça ünlü bir isim olsaydı ondan da yine bu liste istenecek miydi, tabii ki hayır. Liste isteyen ekibin iki çekincesi vardı; biri söylenecek şarkıların bazılarının festivalin ruhuna aykırı olabileceği, diğeri ise devletle karşı karşıya kalınma korkusuydu. O zaman bu festivali hiç yapmasaydık. Nitekim o festivalde halka mal olmuş oldukça da popüler bir müzisyen festivalin kapanışında sahneye çıktı. Kimse ondan liste isteyemezdi de. Nitekim sansürcü zihniyetin korktuğu başına geldi. O müzisyen “festival ruhuna aykırı olan” şarkılardan birini hem de festivalin kapanış parçası olarak söyledi. Parçaya eşlik etmesek, çok sevmesek de yasakçı zihniyete karşı olan biz birkaç kişi gerçekten keyiflendik. Çünkü denetimin ve sansürün her türlüsüne karşı durmak gerekirdi.

Konuya ilişkin yazılacak daha pek çok şey var elbette... Bazen müziğin bir günlüğüne susmuş olduğunu hayal ediyorum. Reklamlardan, mekânlardan, filmlerden, doğumlardan, ölümlerden, düşünlerden, hayatın içinden müziği çekip aldığımızı. Nasıl bir dünya olur diye düşünmeden edemiyorum. Belki de ihtiyacımız olan müziğin yoksunluğunu çekmektir. Bu yoksunlukla belki de değerini daha net anlar, müziğin de hayatın içinde olduğunu; onu hayatın içine taşıyan koskoca bir sektörün, buna emek veren insanların da olduğunu hatırlarız. Sanatın hangi dalından olursa olsun sansürlene sansürlene tam da yazının başında bahsettiğim sebeplerle kendi sansür duvarlarını örmüş hiçbir sanatçı ne yazık ki gerçekten sanat yapıyor diyemeyiz. Bunu yaptıkça da sadece kendimizi değil bizi izleyen, dinleyen insanları da bir şekilde cezalandırıyor oluyoruz. Devletin sansürüne ihtiyacımız kalmadığı bir dönemde, dönemeçteyiz artık. Mahalle baskısı yetiyor da artıyor bile. Etrafımız sarıldı ancak henüz teslim olmadık ve olmamalıyız. Belki üretim noktasında sadece üretime odaklanıp onu ortaya çıkardıktan sonra etrafımızı kolaçan etmeliyiz. Üretimi önce kendimiz için gerçekleştirmeliyiz. “Elalem ne der?” diye düşünmenin sansürlenmeye ya da daha doğrusu sansürlenmemeye faydası olmadığını her gün yaşıyoruz.

Çözümü ise kendimden başlatıyorum dilimin, elimin kemiğini kırıyorum: Müzik yazarı olarak ben de kendimi hep sınırladım, sansürledim. Türkiye’de müzik eleştirmenliği var diyemeyiz, çünkü camia küçük, tınılar uçuyor. Memlekette birini eleştirmek siz öyle yapmasanız da toplumsal reflekslerle ya fazla kişisel ya da belden aşağı vuruluyormuş gibi algılanıyor. Bizde ürünü eleştirmek diye bir şey kesinlikle olamıyor. Zaten zar zor tutunmaya çalışılan

bir sektörün içinde müziği eleştirmeye başladığınızda eleştiri yaptığınıza bin pişman ediliyor, insanların ekmeğiyle oynamakla suçlanıyorsunuz. Bir de müzik sektöründe menajerlik, booking (müzisyen ya da gruplara iş bağlayan aracı) ya da mekancılık gibi işler de yapıyorsanız hiçbir müzisyen, menajer, organizatör ya da mekancıyla aranınız kötü olmasını istemezsiniz. Bu sebeple memlekette kendini sansürlemeden yazan bir müzik yazarı bulamaz, kolay kolay eleştiri yazısı da okuyamazsınız. Yıllardır bu alanda yazmamamın en temel sebepleridir bu saydıklarım. Hakkında yazmamayı, yok saymayı tercih ediyor ve kendime bir çeşit sansür uyguluyorum.

Sözlerimi yıllar önce içinde bulunduğum bir yapı olan Sanatta Sansüre Son'un İstanbul'da düzenlenen 3. Uluslararası Freemuse Konferansı öncesinde imzacılara açılan ve ne yazık ki bugün de hâ alâ a geçerli olan manifestosundan bir cümle ile bitiriyorum:

"Biz, çeşitli sanat ve kültür dallarında uğraş veren, aşağıda adları yazılı kişiler, Sansür, sonradan cezalandırma ve otosansürün birbirini tamamlayan bir 'şer üçgeni' olduğunu düşünüyor ve hepsine birden hayır diyoruz".

Kaynaklar

- Melih Duygulu, "Cumhuriyet ve Müzik", İş Bankası Kültür Yayınları, 2024.
- "Cumhuriyet'in Sesleri", Editör: Gönül Paçacı, Tarih Vakfı Yayınları, 1999.
- "Cumhuriyet'in Müzik Politikaları", Derleyen: Fırat Kutluk, h2o yayınları 2018.
- Orhan Kahyaoğlu, "Grup Yorum 25 Yıl Hiç Durmadan", Can Sanat Yayınları, 2010.
- İrfan Yiğit, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Musiki ve Yasaklar", doktora tezi, 2019.
- Anıl Yıldız, "Özge Ç. Denizci: 'Müzik hayatın aslında ta kendisidir.'" <https://www.edebiyathaber.net/ozge-c-denizci-muzik-hayatin-aslinda-ta-kendisidir/>
- Özge Ç. Denizci, "Son ses duyulana kadar...", <https://www.izmir.art/tr/son-ses-duyulana-kadar>
- "Önce Müzik mi Susar?" Tayfun Polat, Özge Ç. Denizci, www.youtube.com/watch?v=svdcWqx7h9s
- "Sansür Konuşmaları" Aslı Odman, Nazım Dikbaş, <https://www.youtube.com/watch?v=oYBuwYtgK44&t=675s>
- Simge Akkaş, "Yasaklanan Festival ve Konserler" <https://www.dogrulukpayi.com/liste/yasaklanan-festival-ve-konserler>
- "Açık Radyo'nun kapatılmasına dair merak edilenler" <https://apacikradyo.com.tr/duyuru/acik-radyonun-kapatilmasina-dair-merak-edilenler>

Vakalar

Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet'in eğlence mekanlarından elde edilen vergilerden aldığı payı eleştirerek "Bir kadeh de size kaldırıyorum" paylaşımı yapan Volkan Konak hakkında 'halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama' suçu işlediği gerekçesiyle suç duyurusunda bulundu. (Ocak)

İdil Kültür Merkezi ve Halkın Hukuk Bürosu'na düzenlenen baskında, beş Grup Yorum üyesi gözaltına alındı. (Şubat)

Eğitim-Sen'in 21 Şubat Dünya Anadil Günü kapsamında Bingöl'de gerçekleştirmeyi planladığı Metin ve Kemal Kahraman konseri Bingöl valiliği ve emniyeti tarafından yasaklandı. (Şubat)

Adana Valiliği, haklarında "örgüt üyeliği" ve "örgüt propagandası" iddialarıyla açılan soruşturmanın devam ettiğini öne sürerek Kolektifa Rîtmên Azad Müzik Grubu'nun dört üyesinin 8 Mart etkinliğinde sahne almasını engelledi. (Mart)

Pinar Aydınlar hakkında 2023'te Dersim'de düzenlenen 21. Munzur Kültür ve Doğa Festivali kapsamındaki konseri ve sosyal medya paylaşımları gerekçesiyle açılan davada sanatçının söylediği şarkılar ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilirken sosyal medya paylaşımları nedeniyle örgüt propagandasından 1 yıl, 6 ay, 24 gün hapis cezası verildi. (Mayıs)

Dolu Kadehi Ters Tut müzik grubunun Gaziantep Üniversitesi'nde vereceği konser, Gaziantep Aile Platformu'nun grubun LGBTİ+ haklarını destekleyen açıklamalarını öne sürerek hedef göstermesi sonucunda iptal edildi. (Mayıs)

Grup Yorum'un çalışma yürüttüğü İdil Kültür Merkezi'ne baskın düzenlendi. Grup Yorum üyesi Eser Çelik gözaltına alındı. (Temmuz)

28 Temmuz'da Hakkari'de gerçekleşen bir düğünde Kürtçe şarkı söyleyen Koma Özgün adlı müzik grubunun dört üyesi, "Keçe Kurdan" ve "Şervano" şarkıları aracılığıyla "örgüt propagandası" yaptıkları gerekçesiyle tutuklandı. Grup üyeleri davanın 14 Ağustos'ta gerçekleşen ilk duruşmasında tahliye edildi. (Ağustos)

İstanbul Beykoz Belediyesi'nin organizasyonuyla gerçekleşen "19 Ağustos Dünya Beykozlular Günü" kutlaması kapsamında konser veren müzisyen Suavi'ye bir grup tarafından saldırı girişiminde bulunuldu. (Ağustos)

Suavi'nin 30 Ağustos'ta Seydişehir Belediyesi'nin düzenlediği organizasyonda vereceği konser, Ülkü Ocakları ve belediye arasında geçen görüşmenin ardından iptal edildi. (Ağustos)

Diyarbakır'daki konserin ardından seslendirdikleri Kürtçe şarkılar gerekçesiyle gözaltına alınan Koma Hevra üyeleri, aynı gün serbest bırakıldı. (Ekim)

"Örgüt üyeliği" iddiasıyla Diyarbakır'da gözaltına alınan Kürt müzisyenler Helim Arslan (Omerî) ve Azad Bedran Kızılkâr, dört günlük gözaltı süresinin ardından çıkarıldıkları mahkeme tarafından adli kontrol tedbiriyle serbest bırakıldı. (Ekim)

Almanya'da yaşayan Kürt müzisyen Ali Baran, albüm çalışması için geldiği İstanbul'da "örgüt propagandası yapma" iddiasıyla gözaltına alındı. (Ekim)

Sanatçı Ferhat Tunç'a sosyal medya paylaşımları nedeniyle verilen 1 yıl 11 ay 12 gün hapis cezası Yargıtay tarafından onandı. (Kasım)

Kürt müzisyen Azad Bedran'ın 15 Kasım'da Antalya Muratpaşa Belediyesi salonunda vereceği konser iptal edildi. (Kasım)

Kürt sanatçı Xecê'nin 16 Kasım'da Erzurum, 20 Kasım'da Ağrı'da ve 21 Kasım'da Muş konserleri salon sahipleri tarafından iptal edildi. (Kasım)

Xecê'nin 17 Kasım'da Kars'ta vereceği konser valilik tarafından "tadilat" gerekçesiyle iptal edildi. (Kasım)

Kürt müzisyen Diljen Roni'nin 6 Aralık'ta Şişli Cemil Candaş Kent Kültür Merkezi'nde vereceği konser "tadilat" gerekçesiyle iptal edildi. (Aralık)

Küçükçekmece Belediyesi, Kürt sanatçı Rojda Şenses'in, 17 Kasım'da Yahya Kemal Beyatlı Gösteri Merkezi'nde gerçekleşmesi planlanan konserini herhangi bir gerekçe göstermeden iptal etti. (Kasım)

Sanatçı İlkay Akkaya'nın 18 Kasım'da Bursa Osmangazi'de gerçekleşecek konseri kaymakamlık tarafından yasaklandı. (Kasım)

Pınar Aydınlar, Yenikapı Etkinlik Alanı'nda düzenlenen "Tunceli Kültür Buluşmaları" adlı etkinlikte Seyit Rıza posterini açması ve kullandığı ifadeler gerekçe gösterilerek başlatılan soruşturma kapsamında gözaltına alındı. (Aralık)

Sansar Salvo olarak bilinen rapçi Ekin Can Arslan, dijital ve sosyal medya platformlarında yayınlanan bir video klibinde uyuşturucu madde kullanımını özendirmek ve toplum güvenliğini tehlikeye düşürmek suçlamasıyla tutuklandı. (Aralık)

Görsel Sanatlar

“Makas Bayramı”na taş koymak

Nazım Hikmet Richard Dikbaş

“Rüyamda ‘Makas Bayramı’ diye bir şey vardı ve ben katılmak zorundaydım.
(...)”

Gülçin Aksoy

3.12.2014, twitter

Sansür, yani bir iktidar odağının elindeki gücü kullanarak, belirli gerekçeler öne sürerek bir iletişim biçimini sınırlaması: Bazen toplumun kendi kimliğinin bir parçası sanacağı kadar derinlere kök salmış bir “kurucu sansür” kisvesinde, bazen son dönemde sık tanık olduğumuz şekilde değişen toplumsal şartların ve iktidarların çıkarlarının uygun gördüğü yeni yeni biçimlerde karşımıza çıkıyor, kısıtlıyor, yargılıyor, cezalandırıyor.

Sansür, Susma Platformu'nun 2024 raporunda örneklerini gördüğümüz üzere, mekânın “sahibi” bir ilçe belediyesinin muhtarlar vereceği bir yemek daveti için bir sergiyi iptal etmesi gibi “organizasyonel” sebeplerle yapılacak kadar kaba ve basit olabiliyor ya da iktidarın değişen, yoğunlaşan, odaklanan stratejik amaçları uğruna kalıcı, uzun süreli bir hâl alabiliyor. Yine raporda örneklenen, bu toprakların tarihinin utanç sayfalarıyla yüzleşmenin bahsini bile duymamak için bir radyoyu kapatmak ya da LGBTİ+ hareketinin kendini anlatarak güç kazanacağı sergilerin yapılmasını; cinselliğin, toplumsal cinsiyetin iktidarın giderek daralan bakışından farklı biçimde algılanmasını ve anlatılmasını engellemek gibi son dönemde daha sık gördüğümüz biçimlerde de karşımıza çıkabiliyor.

Fiili engellemenin yanı sıra hukukun araçsallaştırılarak sanatsal üretimi hedef alması da sansürün günümüzde oldukça kapsamlı bir şekilde uygulanan bir başka yöntemi, zira ifade biçimleri sansürleneler kendilerini sık sık adliye koridorlarında buluyorlar. Ancak sansürün en güçlü işlediği yollardan biri de kişinin ve grupların giderek toplumun zihnine ve eylemine getirdiği ketlenme; yani otosansürün doğması, büyümesi, gelişmesi ve yine kişiden kişiye, topluluktan topluluğa yayılması. Peki otosansür tam nerede doğuyor, hangi kavşaklarda geliyor? Ve devamında, otosansürü kırmak ve önüne geçmek için nasıl bir bilinç ve farkındalık geliştirmeli, ne yapmalı?

Sanatların kolay kolay birbirinden ayrılabilmesine inanmasam da bu yazının çerçevesine sadık kalmak adına görsel sanatların, günümüzde nasıl “yaratıldığına” bakalım. Sanatın yaratıldığı süreci/ortamı anladığımızda, otosansürün nerede devreye girdiğini, nerede irade kırdığını, nerede susturduğunu anlamak mümkün olacak. Nerede dedim, evet, yaratma eyleminin yol haritasında hem bir an hem de konumlu bir yer otosansür karşı-eylemi. Yeniye, henüz keşfedilmemiş, henüz söylenmemiş, henüz resmedilmemiş yönelen sanat eylemine karşı, “keşfetme, sus, bırak kapalı kalsın” diyen bir karşı-eylem otosansür ama o da bir eylem, bir kararın hatta kararlar dizisinin sonucu; bu kararlar dizisinin tekrarıyla yaygınlaşan bir kişisel-grupsal-toplumsal sinme hali.

Yaratıcılığın kaynakları nerededir? Görsel sanatçılar için bu kaynak etraflarındaki öğrendikleri, uyguladıkları -kendilerinin de katkıda bulunarak dönüştürdükleri- görsel dilde midir? “İlham almak” diye bir efsaneden bahsediyoruz hep, nereden aldığımızı belki hissederek ama tam tarif edemeden. Neresidir ilhamın yeri? “Esinlendim” diyoruz, nereden esiyor bu yaratıcı yel, aldığımız nefesten mi? “Hızla somut dünyaya dön” diyorsunuz, duyuyorum: Yaratıcılığın şartı özgürlüktür, evet, özgür bir toplum. Ancak özgür bir toplumda sanatçı öğrenebilir, araştırabilir, deneyip yanılabilir, yani yaratabilir. Ancak özgür bir toplum verili bir şey değil. Bu temel şart, bu ilk ortam ve malzeme; yani özgürlük, uğruna mücadele edilen, sürekli mücadele edilmesi gereken bir kavram.

Kavramsal kavşakta yaratıcılık ve otosansür

Bugünlerde sanatçılar kendilerine ne diyor? Kendi kendilerine konuşurken ne anlattıklarını sormuyorum -ona biraz daha aşağıda geleceğiz- kendilerini nasıl adlandırıyorlar demek istiyorum. “Güncel sanat”da, “çağdaş sanat” da artık yerleşmiş terimler. Kapsayıcı bir terim olarak “görsel sanatlar”dan bahsedenler de oluyor; güncel olmayı güncelle beraber ele alabilmek veya sadece tek bir çağa takılıp kalmamak, insanlığın tüm tarihini son kuşaklarıyla beraber çöpe atmak üzere olduğu bu aşamada tüm çağları sahiplenebilmek için.

Hepsinin işe yaradığı yer var ama ben biraz gözden düşmüş, oysa bu dünyanın diğer bağımsız yaratıcılık alanlarıyla bağına canlı tutan; 2025’e göre eski bir terimi, kavramsal sanatı hatırlatacağım. Hep açmaktan, genişletmekten, bütün sanat dallarına uygulamaktan yana olduğum bir terim, kavramsal

sanat. Üstelik üstteki diğer terimlerin ucuna eklendiğinde bazen anlamı bozan, bazen sakil duran o –cı eki burada bize yardımcı da oluyor: Güncel sanatçı dediğimizde sanki sanatçının kendisi güncelmiş gibi gelebiliyor kulağa, çağdaş sanatçı dediğimizde de kayıp giden çağlara rağmen önemini koruyanlara haksızlık ediyoruz. Görsel sanatçı ise alanı kapsamakta yetersiz kalıyor, sesle, dokunmayla, kokuyla çalışan çok sanatçı var. Kavramsal sanatçı dediğimizde ise yapılan işin kavramlarla ilgili olduğu -netice, yapıt, performans, eser- adını ne koyarsak koyalım işin sürecinin, şeklinin, hatta ruhunun işte o kavram aşamasından, kavramlar arasındaki bağlantıdan güç bulduğu anlaşılıyor. Bugünün sanatını ve sanatçısını da bir ölçüye tutmak, her yanına başka ateş düşmüş haritada, haritalarda nerede durduğuna bakmak ve bu yazının esas ağırlık noktası olan kendi kendine getirilen kısıtlamayla, otosansürle ilişkisini anlamak için bu aşamadan başlayacağız. Yaratıcılık nasıl bu aşamadan güç buluyorsa, otosansürün de tanınacağı yer bu aşama.

Sanatçılar sadece bir çevre olarak değil, kolektif olarak çalışırken de nasıl düşünür, nasıl hisseder, düşünmeyle ne yapar, hissetmeyle ne yapar; yukarıda kavram dediğimiz kerteriz noktalarını nasıl bulur? Resim, heykel, video, yerleştirme, dergi, mektup, yazı; ne üretirse üretsin bunlar arasında nasıl ilerler? Raporu yazılmasa da bu hareketliliğin belli noktalarında, virajlarında, frenlerinde, patinajlarında otosansürü yakalayabilir, tespit edebilir miyiz?

Kendi kendini sorgulamaya ve modern dünyanın değişen görünümünü, hızlarını, tekniklerini, nihayetinde mecralarını kendi içine almaya başladığı andan itibaren sanat, bağımsızlık ve özgürlük anlamında en kökten, en iddialı çıkışlarından birini "konu"suyla ilgili yaptı: Sanat artık kendisine bir konunun, belli konular ve yorumlar yelpazesinin dayatılmasını kabul etmeyecekti; yorumlanışında bile. Bir manzara resmi aynı zamanda bir akıl hastalığı ya da aklın hastalığı hakkındaydı. Dev bir kolaj şüphesiz tüketim toplumunu yansıtıyordu ama aynı zamanda renk kuramına dair yeni bir tez ve pratik sunuyordu. Birkaç dakikalık sessizliğin sanat olmadığını kimse söyleyemezdi, nitekim hakkında hâlâ hem de derin saygıyla konuşuyoruz; saf bir mecrada sonsuzluğu ancak soyut kavramlarla yakalayabildiğimiz hakikatlerin hayatın her anında mevcudiyetini, değişimin ve kalıcılığın birlikteliğini anlattığı için. Sanat artık kendisine "bunu yapamazsın" dedirtmeyecekti.

Otosansürün otopsisı

Konular arasındaki dışarıdan dayatılan -sanatın haricindeki iktidar odakları tarafından- eski hiyerarşiler böylece ortadan kalktı. Sanatın muhteşem yıkıcı gücü ona bağımsızlığını kazandırdı. Böylece daha önce olmayan değil ama daha önce hayatın dokusunda saklanan her sır, sanatın konusu haline geldi. Şöyle de diyebiliriz: Hayatın çeşitliliğinin hiçbir köşesinin artık sanatın konusu olamayacağı söylenemeyecekti. Sanat otoriter sansürü, ne yapıp yapmayacağına karar veren her türlü iktidarın sansürünü defetmeye dair kararlılığını eyleminin ve emeğinin merkezine yerleştirdi. Günümüz sanatının görsel dil ve mecra çeşitliliğinin arkasında radikal özgürlükçü müdahalenin getirdiği bu yıkıcı zafer yatar ama bu çeşitliliğin kendisi bir sonuçtur, bu çeşitliliğin simülasyonlarının özgürlük ve bağımsızlık anlamına geldiğini düşünemeyiz.

İşte bugün otosansürün güçsüzleştirdiği, söndürdüğü, öldürdüğü sanatın otopsisini yaptığımızda öncelikle bu radikal özgürlüğe hanel geldiğini görüyoruz. Sanat kendi konusunu seçecek, kendi bağlantılarını kuracak, kendi malzemesini seçecek özgürlüğü elde etmişken baskı altında bir süre sonra, belki bir zamanlar kendi kurmuş olduğu, belki başkalarından miras aldığı ama artık büyümeyen, gelişmeyen bir kavramsal dünyaya razı oluyor. Yaratıcı yıkıcılığını feda ediyor. Kendini sınırladıkça, kendini herhangi bir fark geliştirmeden tekrar ettikçe kendi içinde çürümeye, çökmeye başlıyor. Bu aynı zamanda yukarıda hızla özetlemeye çalıştığım isyancı, köktenci, bağımsız sanatın mirasına da ihanet etmek, bu mirası terk etmek demek.

Mevcut toplumsal koşullar içinde eski-yeni iktidarlara ters düşmemeye karar vererek yola çıkan, iktidarların ve bir iktidar odağı olarak kendi çıkarlarının bir aracı haline gelen sanatçının durumunda zaten sanattan ve otosansürden bile bahsetmek yanlış olacaktır. "Güzel" yapıtlarını her fırsatta iktidarın her alandaki tanıtım faaliyetlerinin hizmetine sunan bu tür sanatçıdan, ancak uzak durabiliriz. Bizim anlamaya ve kırmaya çalıştığımız; sanatın yolunda ilerlerken kendisine sekte vuran, sinen, geri çekilen sanatçının durumu. Bir de eğitim boyutu var elbette, sanat şüphesiz ömür boyu süren bir dünyadan, başka sanatçılardan öğrenme ve kendi kendini eğitme süreci -ki bu sanatın tanımı olarak bile düşünülebilir- dolayısıyla otosansürün eğitmenin/sanatçının sözüne ve pratiğine sızdığı yerleri saptamak da otosansür otopsisinin bir boyutu.

İşte bu ipuçları bizim otosansürü haritalamamıza yardımcı oluyor: Evet, elbette kendi yaptıklarımızda da. Hem yeni bir adım atmayaşımız, yeni bir soru sormaktan çekinmemizde hem de sorun çıkarmayacak bir ilişkiler

bütünü içerisinde eski yaptıklarımızın kumaşından ilerlemeye devam ettiğimizde. Otosansür haritalarını nerelerde görürüz? Sanat yolculuğunun başında keşfetmeye duyduğu merak ve hazzın yapıtlarında buram buram hissedildiği bir sanatçının 10 yıl, 20 yıl sonra hâlâ benzer işler yapması, "aynı" kavramsal çerçeveye aynı malzemeyi ve dokunuşu bir araya getirerek yapıtlar üretmesinde. Ancak çerçeve elbette artık aynı değildir, belli bir kişisel/tarihsel anın arayışına ve yaratımına tercüman olan kavramsal çerçeve zamanı terkesine alamamış, durmuştur. Bu tür otosansürün, kendini frenlemenin birçok sebebi olabilir: İlk üretilen yapıtların "tutması", bu yapıtların belli bir toplumsal söylem alanında karşılık bulması ve o karşılıktan vazgeçmek istememe ya da ilk yaratım sürecini sürükleyen iradenin sanatçının başını belaya sokabileceğini fark etmesi. Bir istisnadan bahsedelim; sanatçı kendi kendisini frenleyişinin farkına varıp bu frenleyişi de yaratımına dahil edemez mi? Elbette edebilir, bu yeni bir kavramsal çerçevedir, kendi koşullarını oluşturacaktır. Ancak bunun için sanatın, otosansüre yenilmeyecek sanatın koşulunu söyleyelim: Eleştirelilik, kendi kendini sorgulama ve bu boyutu hiçbir başka etken uğruna terk etmeme.

Sonuç yerine: Sansür kokusu burnuna gelince

Öyleyse sevgili Gülçin'in başta alıntılıdığım, yazıya başlık olarak seçtiğim rüyasına ve tweetine geri dönelim (evet, o zamanlar adı twitter'dı ve gerek yerli gerek uluslararası sansürün nispeten aşılabildiği bir mecraydı). Önce sizden alıntıda kısmen sakladığım tweetin tamamına bakalım: "Rüyamda 'Makas Bayramı' diye bir şey vardı ve katılmak zorundaydım. Sansür kokusu mu acep? hayırlar olsun..." Bir bayram var ve rüyayı gören sanatçı katılmak zorunda. Bu dahil olma zorlaması sansürün en güçlü taraflarından biri. Sanatçı, rüyadan uyandığında, buradaki tuzağı, sansür kokusunu alıyor (belki de "sansür korkusu" yazmak istedi Gülçin, ama ben gördüğüme sadık kalacağım), bundan rahatsız oluyor. Çünkü, işin en sinir bozucu yanlarından biri, sansürcü sistemin üzerimizde kurduğu baskı evrenini bize bir bayram kılığında, bir kutlama, bir kurtuluş gibi sunması. Gülçin burada "hayırlar olsun" diyerek mücadeleye hazır olduğunu söylüyor, bu simgesel rüyayı dış dünyaya duyurarak bilinçaltına kadar ulaşmış otosansür tehdidini yenilmeyeceğini, teslim olmayacağını vurguluyor. Aslı Odman'ın deyimiyle, "muktedirlerin kervanına binmeme hakkı"nı dile getiriyor. O zaman sansüre ve otosansüre karşı şiarımız bu olsun: Hiçbir Makas Bayramı'na katılmayacağız, biz o bayrama taş koyacağız.

Vakalar

Eskişehir merkezli inisiyatif Ye'r Community tarafından gerçekleştirilen sansür temalı "Vallus" adlı sergi, muhtarlara verilmesi planlanan bir yemek daveti gerekçe gösterilerek belirlenen tarihten önce sonlandırıldı. (Mayıs)

Institut Français İstanbul'un sokak sanatlarına dikkat çekmek için kurguladığı sergi projesi "Le Mur İstanbul" kapsamındaki "Çarpışma" başlıklı sergide yer alacak bir iş, politik olduğu gerekçesiyle kültür merkezi tarafından sansürlenmek istenince, serginin yaratıcıları ve sanatçıları sergiden çekildi. (Mayıs)

Tütün Deposu'nda 26 Haziran'da açılan 10. Trans Onur Haftası Sergi Kolektifi'nin "Dön-Dün Bak: Türkiye'de Trans Hareketinin Tarihi" isimli sergisi, 11 Temmuz Perşembe günü Depo'ya Beyoğlu Kaymakamlığı'ndan gönderilen bir tebligatla yasaklandı. (Temmuz)

Sanatçı Fahrettin Örenli, Beyoğlu Belediyesi İstiklal Sanat Galerisi'ndeki "Tek Yön" sergisinde yer alan eserinin bir bölümünün bir izleyicinin "müstehcenlik" şikayeti üzerine kaldırıldığını açıkladı. (Ekim)

Aryen Hünér Derneği'nin 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü dolayısıyla Bitlis'in Tatvan ilçesinde açılan sergi polis tarafından engellendi, resim eğitmeni Fatma Zozan Bor gözaltına alınarak tablolarına el konuldu. (Kasım)

Tiyatro

Güzel otosansür, çirkin fikir

Derviş Aydın Akkoç

"Ne okuyorsunuz lordum?

Kelimeler, kelimeler, kelimeler..."

(Shakespeare, Hamlet)

Lenin 1916'da -Zürih'teyken- kaleme aldığı meşhur "Emperyalizm" adlı çalışmasına ilginç bir önsöz yazar. Kitapçığı hazırlarken çalışma koşullarından ötürü belli başlı Fransız ve İngiliz kaynaklarına yeterince erişme olanağı bulamaz, Rus kaynaklarıysa hiç ulaşamaz fakat J. A. Hobson'ın çalışmasını dikkatle inceler. Lenin tartışma sürdüreceği fenomene; emperyalizm kavramına dair eksik gedik de olsa malzemesini -istatistikler, raporlar, makaleler, kitaplar vb.- toplar ama mevzu düşünceyi "ifade" etme problemine geldiğinde çetin ceviz bir zorlukla karşılaşır: Sansür. Modern iktidar yapılanmalarının sansür mekanizmaları; şu ya da bu saikle kendilerini ifade etmek isteyen özneleri kaçınılmaz olarak otosansürle buluşturur. Lenin de onlardan biridir, sansürden ötürü kitabının kimi yerlerinde kullanmak zorunda kaldığı "kölece dil"den yakınır:

"Bu kitapçık Çarlık sansürü göz önünde bulundurularak yazıldı. Dolayısıyla kendimi katı bir biçimde yalnızca olguların teorik ve bilhassa iktisadi çözümlenmelerini yaparken sınırlamak zorunda kalmadım, kendimi aynı zamanda politikaya dair kimi gerekli gözlemleri formüle ederken de aşırı ihtiyatlı, imalarla ilerleyen; Çarlık rejiminin 'legal' bir eser yazmak istediklerinde tüm devrimcileri başvurmak mecburiyetinde bıraktığı alegorik bir dille, o Allahın belası Ezop diliyle de kısıtlamak durumundaydım."⁶

1917'de, yani devrim sonrasında "özgürlük günlerinde," kendi yazdığı metnin otosansürlü kısımlarını yeniden okumanın "ıstırap verici" olduğunu belirtecektir Lenin: Zira bu bölümler ziyadesiyle "eciş bücüş," "tıklım tıkış" ve adeta "demir bir mengeneyle sıkıştırılmış" ifadelerden mürekkeptir. Sovyetler özelinde, devrim öncesi dönemde mustarip olunan sansür mekanizmalarının iktidarın ele geçirilmesinden sonra kendine has bir biçimde yeniden üretilmesi ve bunun estetik alandaki tezahürleri

⁶ Lenin, Selected Works, Moskow: Progress Publishers, 1963.

şimdilik bir yana; semptomatik olması itibariyle Lenin'in sözünü ettiği "alegorik dil," "aşırı ihtiyat" ve "ima" gibi yönelimlerin sansür ve otosansür diyalektiğini sorunsallaştırırken kullanışlı olacağı aşikâr. Zira sınırlarını egemen iktidarların çizdiği bir dil dünyasında, "legal" bir söz söylerken dahi kimi tavizler vermek, yasayı ve muhtelif yaptırımları daima göz önünde bulundurmak, hâsılı söylemsel dolaşıma sokulmak istenen ifadeyi türlü biçimlere büründürmek yalnızca politikanın değil, genel anlamıyla sanatın da meşgul olduğu ve henüz üstesinden gelinememiş temel meselelerden biridir. Sanatın politikayla ilişkisini ihmal etmeden, otosansürün sanatsal üretim esnasındaki işleyişine daha yakından bakıldığında, esaslı bir fenomenin yürürlükte olduğunu söylemek mümkün: Yasa.

Lenin'in "legallik," yani yasanın basıncı ve baskısı hakkındaki tecrübeleri kuşkusuz otosansürün kilit unsurlarından biri. Dün olduğu gibi bugün de, ister politikada isterse sanatta olsun, üretimini –hele de kimi itiraz ve protesto unsurları içeriyorsa- dünyaya sunmak isteyen bir kişi yasanın bakışına yakalanmamak için hususi bir çaba sarf etmek zorundadır. Yasa alegorik dili, mecazlarla çalışan bir sözü yahut bir eseri yakalamak, biçimsiz de olsa kimi kelime terkiplerindeki imaları tanımlamak ve mahkûm etmekten elbette uzak değildir ama –bilirkişilerin, uzmanlar ordusunun, mahkeme süreçlerinin devreye sokulduğu- bu işlem zaman alacaktır. Alegorik ifadelerin yarattığı muhtelif kamusal tartışma çizgileri de işin cabası. Daha en baştan, ifade uç vermeden önce –otosansürü işler kılarak- onu etkisizleştirmek çok daha ekonomiktir.

Bununla birlikte yasa, sanatçının tahayyülünü –ki estetik üretimin omurgasıdır- çeşitli yollar ve araçlarla denetim altına almak üzere iş görür. Bu bağlamda sanatçının yasanın bakışına tutulmamak için geliştirdiği yegâne stratejilerden biri estetik sözü örtmek, yapıttaki anlamı bulandırmak değilse bile, onu kesinlik hattından muğlaklık hattına taşımak; dili mümkünse ikircikli bir tonda tutmak, ezcümle estetik faaliyeti alegorik ve metaforik bir içerikle donatmaktır. Lenin'in haklı olarak yakındığı alegorik dil, aslında sansürün geride bırakılması, otosansürün teskin edilmesi bahsinde –belli ölçülerde- pozitif bir işleve de sahiptir. Yalnızca siyaset düşüncesi değil sanat, bilhassa edebiyat tarihi de biri diğerinden kıymetli ve nadir alegorik-sembolik eserlerle doludur. Her baskı ortamı kendi ifade biçimlerini yaratır. Muhtelif sansür ve otosansür mekanizmaları elbette insandaki temel yaratıcı kuvvetleri baltalamak ve hasar vermek üzere ete kemiğe bürünür. Ne var

ki, yaratıcı kapasiteler daralsa ve estetik üretime özgü rezervler azalsa da bunlar bütünüyle ortadan kaldırılamaz, zira sözü ve tecrübesi olan ve bunu dışavurmak isteyen bir özne kendini öyle ya da böyle uygun bir biçimde ifade edecek, üretimini dünyanın genel akışına salacaktır. Bir eserin ideolojisi de yalnızca içerikte değil, ondan çok önce biçimde kendini açığa vurur... Bu itibarla, her eserin kendine özgü tinsel bir içeriği vardır, bu içerik de önünde sonunda muhataplarını –okur, seyirci- arar. Bu arayışın temelinde de muhataplar üzerinde etkide bulunmak vardır, bu etkilerin ne olabileceği ise öngörülemez. Bu öngörülemezlik, bir başka ifadeyle belirsizlik ise modern iktidarlar açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Etkileşim dinamiklerini çalışamaz, iletişim kanallarını tıkanık hale getirmek istese de iktidar bu denetim arzusunu tam anlamıyla fiiliyata dökemez; belirsizlik kendi dili ve mizacınca hareket etmeye, sanat eseri etkilerini dağıtıp bölüştürmeye devam eder...

Otosansür meselesinde üzerinde durulması gereken bir başka ve daha önemli husus ise yasanın estetik üretimin sonrasında belirmesi değil, öncesinde işliyor olması, daha sarıh ifade etmek gerekirse yasanın öznenin dışında değil içinde; orada değil burada olmasıdır. Esas kriz de bu noktada düğümlenir. Modern iktidar söz konusu olduğunda yasanın yakalayan, kovuşturan, ahlaken yahut hukuken sorgulayan ya da vicdanen mahkûm eden bakışı öznenin ruhsal aygıtına demir atmış, kök salmış vaziyettedir: Burada ve içerdedir. Hâl böyle olunca otosansür zırhını delmek de sanıldığı kadar kolay değildir. Kimi kelimeler ya da duyular, politik adlandırmalar ve hatta yorumlar bile iktidar tarafından baştan ipotek altına alınmış, hiç değilse potansiyel tehdit imkânları sezilmiş, dolayısıyla tasarrufları da çerçevelenmiştir. Modern iktidar biçimlerini –totaliter, teokratik ya da şimdilerde yası tutulan liberal-demokratik biçimleri- ayakta tutan yasa, bu mucizevi kazanımıyla tek bir amaç güdüyor gibidir: İmalarla bezeli, yerine göre ironi kıyafetini kuşanan, alegorik tezahürlerle tecessüm eden, imge ve imajlarla veyahut politik titreşimi yüksek mecazlarla kendini duyuran bir eseri; bu eserdeki fikri somut bir biçimde gözler önüne sermek ve şayet herhangi bir suç potansiyeli taşıyorsa söz konusu eseri ve doğal olarak yaratıcısını cezalandırmak.

Resimden şiire, güncel sanattan romana yahut tiyatroya kadar sanatın bütün sahalarındaki tek tek üretimlerin önünde sonunda yaslandıkları, duyurup açmak istedikleri bir fikri vardır. Bu fikirler müesses nizamı, o nizamın politik

ve estetik ideolojisini destekleyebileceği gibi, aynı nizama ve onun işleyişine karşı çıkan, alternatif ve daha yüksek dünya imgeleri öne süren içeriklerle de donatılmış olabilir. Ne var ki, ister mevcut düzene payanda olsun isterse karşı çıksın; modern iktidar açısından fikir daima şaibeli, denetime tabi tutulması gereken belalı bir sorundur. Bunun nedeni de elbette fikir ve eylem arasındaki netameli ilişkidir.

Her ne kadar John Stuart Mill gibi düşünürler “Hiç kimse fikirlerin dile getirilmesinden ötürü kovuşturmaya yahut herhangi bir yaptırıma uğramaz zira fikir başka, eylem başkadır” dese de, modern iktidarlar açısından fikir ve eylem arasındaki bağlar biri diğerini dışlar bir tarzda tasavvur edilmez. Sözgelimi modern siyaset düşüncesinin ve devlet teorisinin kurucu babalarından Thomas Hobbes, sadece bedenlerin değil, fikirlerin de iyi yönetilmesi gerektiğini öne sürecektir; bu minvalde, egemen figürüne tam itaatin tesis edilmesi, toplumun galeyana gelip otorite makamlarına karşı ayaklanmaması için “hastalıklı fikirlerin” kesinlikle toplumsal bünyeden kazınması gerekiyordu. “Hastalıklı fikirleri” kazıma işlemi kimler, hangi meşruiyet zeminine istinaden üstlenecektir? Şayet hastalıklı fikirler varsa, bu durumda herhangi bir fikrin sağlıklı olduğuna kim karar veriyordu? Modern iktidar yapılanmalarının ister bir sanat eserinde isterse alelade bir yazıda olsun, fikir karşısında takındığı bu saplantılı tutumun mantığı nedir? Burada tahripkâr bir kaygının çalıştığı ayan beyan ortada. Hobbes’a göre, insanların eylemleri bizzat fikirlerinden kaynaklanır. Fikir tehlikelidir, yoldan çıkarır, kışkırtır, huzursuz eder, dönüştürür, sarsar, teşvik eder, çağırır, bölüp dağıtır, toplayıp bir araya getirir... Hobbes fikirdeki tutkuyu söküp atmaya, düşüncüyü olası tehditkâr metafor ve imgelerden soyup daha rafine hale getirmeye, buradan hareketle de fikirdeki eylemi daha doğmadan silmeye çalışıyordu ama hangi iktidar bu ince ince kendini kuran siyasal teknikten azadedir ki... Fikir ve eylem arasındaki muğlaklık ve mesafeler Hobbes'un bakış açısında iptal edilmiştir. Bu hâlâ geçerliliğini koruyan ve giderek genişleyen bakış açısına -daha temelde- aslında fikrin kendisinin bizzat bir eylem olduğu kanısı hâkimdir: Bir fiil olarak düşünmek.

Fikir olası bir eyleme işaret etmiyor, aksine halihazırdaki iktidar ilişkilerini muhafaza etmek üzere işliyorsa egemenler açısından makul; tersi söz konusuysa ciddi bir sakınca var demektir. Hastalıklı, çirkin ve sapkın, bozguncu fikirlerin siyaseten önlenmesi, bazen cebir kullanarak kaynağında kurutulması -ifadenin boğulması- modern egemenlik ilişkilerinin

alametifarikalarından biridir. Buradaki dışlayan, sınırlar çeken modern pratiklerin elbette Platon'a kadar izleri sürülebilir. Platon şairi polisten, yani siyasal alandan uzaklaştırırken, şairler "ideaların taklitleri"yle düşüp kalktıkları için değil, yasanın sahasına girdikleri, dili kötüye kullanma mesaisiyle meşgul oldukları, verili anlam ve değerleri içten içe sarstıkları için karşı çıkıyordu. Yasanın dili, sanatın dilini kendisine bir hasım olarak görüyordu. Sadece yasaya değil, genel manada "şiir anayasaya karşıdır," derken Cemal Süreya da bu tarihsel çizgide kesintiler yaratmak istiyordu. Sanat ve iktidar uyumlu iki etkinlik değil, aksine birbirleriyle sürekli münakaşa halinde olan, uzlaşmazlığın damgasını vurduğu pratiklerdir. Şiirin anayasaya karşı çıkması basit bir retorik değil, baskı altındaki varoluşların tarihsel bilincinin kristalleşmiş bir halidir. Yasanın damgalayan, susturan, ölümü gösterip sıtmaya razı eden uygulamalarına mukabil sanatın kendi libidinal enerjisini ifadeyle gelen özgürleşme imkânlarına yatırması...

İster antik dönemde isterse modern dönemde olsun, fikir karşısında daima teyakkuz halinde olan bu alarmist teşhizat, bir bardak suda fırtına koparan bu siyasal rejimler aslında mahcup bir kabulün altına imza atıyorlardır. Fikir-eylem olarak herhangi bir ifade dünyanın mevcut işleyişine müdahil olduğu kadar müdahale de eden bir cisim, bir ağırlık ve kuvvet, bir etki unsurudur. İfade toplumsal ve siyasal varoluşun örgütlenmesi ve sürekliliği açısından hayati bir öneme sahiptir. Hobbes nezdinde hangi fikirlerin nasıl dolaşıma sokulacağına, "yayımlanmadan önce tüm kitaplardaki öğretileri kimin inceleyeceğine", dolayısıyla neyin doğru ve neyin yanlış olduğuna karar vermek egemenliğin başlıca görevleri arasındadır; bu kutlu görev, politikayı ve hukuki yapılanmaları olduğu kadar sanatı da kapsamaktadır.⁷

"Dünya bir tiyatro sahnesidir," diyordu Hobbes'un çağdaşı William Shakespeare; başka her şey gibi sansür ve otosansür de bu "sahneye" dahildir tabii. Zira tiyatronun da kendine özgü bir fikir-estetik rejimi vardır, bu rejim de alegorik-sembolik ifade tarzlarından, ironi ve çarpıtmalardan; bir teknik olarak hile, perdeleme, çift anlamlılık ve sair edimlerden payına düşeni alır. Yazının kendisi de çoktan bir sahneye dönüşmüştür tiyatroda, yazar-özne sahnede, dramatik akış sürecinde, oyuncuların bedensel hareketlerinde her ne kadar geri plana düşse ve bir noktadan sonra görünmez hale gelse de, politikleşecek ve

⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, New York: Oxford University Press, 1998, s. 118-119. (Bu kitabın yeni bir tercümesi Utku Özmakas ve Ferit Burak Aydar imzasıyla İş-Kültür Yayınları tarafından yayımlanacaktır.)

estetik etkiler uyandıracak sözü üreten kişi esas olarak yazardır. Gel gelelim kolektif açıdan yönetmenlerin, oyuncuların, tasarımcıların, ışıkçıların ve hatta seyircilerin de devreye girdiği; giderek genişleyen ziyadesiyle dinamik bir söz söyleme tarzıdır tiyatro. Ne var ki, bu kolektif veçhenin açılıp çalışmasından önce, yazar kendi gecesiyle –sansür ve otosansür parametreleriyle- çoğun baş başadır. Otosansür diğer sanatçıların yanı sıra tiyatro-yazarını da, hatta onu galiba diğerlerden başka ve daha yoğun şekillerde bağlar. İhtiyat da bir hayatta kalma taktiği olmanın ötesinde, zamanla yetkinleşen bir tekniğe tekabül eder. Tiyatro-yazarı da icabında imalarla, imgesel ifadelerle, ironik söyleyişlerle, hiciv ve taşlamalarla estetik üretimini oluşturur. Sadece siyasal iktidarların ahlaki ve normatif kodlarını değil sözün ve eylemin doğumunu ve kuruluşunu tasarlarlarken de toplumsal ve ahlaki boyutları hesaba katar. Zira geri planda olsa da, yazar da sahnededir ve görülüyordur, hatta modern siyasal iktidarların bakışlarına daha doğrudan maruz kalıyordu. Bu haseple tiyatro-yazarı ya da dramaturglar tepki potansiyeli yüksek işlerde mekânı ve zamanı değiştirmek, kişileri bambaşka bağlam ve koordinatlarda yeniden kurmak suretiyle sansür ve otosansür kabuğunu yırtmaya çalışırlar. Bu bükülerek, helezonlar çizerek, kimileyin düzyazıyı şiirin sahasına sürerek – şiirsellik de otosansürle baş etme tekniklerinden biridir- söz kurma edasının büyük ustalarından biri elbette kralların ve kraliçelerin huzurunda da oyunları sahnelenen William Shakespeare'dir.

Yanlış ya da ters anlaşılma ihtimalleri, herhangi bir sözün toplumsal yaşamdaki bir duruma dokunurken fazla ileri gitmesi, dolayısıyla mevcut hassasiyetleri tahrik etmesi ve daha da önemlisi, eylemin ve fikrin o an ve doğrudan sahnede vuku bulmasından ötürü, tiyatronun hemen ve oracıkta bir tepkiye yol açması işten bile değildir. Tiyatroda fikir yalnızca harf-kelime mıntıkasında değil, sahnede gerçekleşen eylemlerde –ses ve sessizlik bölgelerinde de- somut olarak tecessüm eder. Bu tecessümün de bambaşka içerik ve etkilerle hareket eden estetik ve politik çizgileri vardır. Bu minvalde, yalnızca politika düşüncesi değil, ahlak da tiyatro açısından sansürün ve otosansürün mayın tarlasına dönüşmüş alanlarından biridir.

Ahlakın mayın tarlasında patlamalara yol açabilecek edimlerden biri de jest ekonomisidir. Söz ve aksiyon arasındaki ilişkinin sahnedeki temsili, bunun seyirciler tarafından alımlanma faslında jestlerin belirleyici bir ağırlığı söz konusudur. Sözelimi Samuel Beckett, "Godot'yu Beklerken" oyunundaki bir sahne direktifini –Estragon'un pantolonunun kuşağından boşalıp cinsel

organının sahnede görülme hamlesini- yönetmenine kabul ettiremeyecektir. Zira bu türden çıplaklık jestleri ahlaki bir skandal etkisi yaratıyordu. Çıplaklık ve cinsellik dolayısıyla ahlaki makamları, politik bir protesto yahut taşlama dolayısıyla siyasal iktidarı, dini yahut etnik kimi göndermeler aracılığıyla teolojik ve politik otorite odaklarını huzursuz edip karşı-aksiyonun (yasaklanma, cezai işlemler, sahnenin basılması, linç pratikleri vb.) doğmasına vesile olmak... Tiyatroya musallat olan dikenli ve meşakkatli bir söylemsel güzergâhtır bu. Yazar sözünü kurup çatsa da sahne ve sahnenin gerisindeki toplumsal ilişkilerin tazyikinden ötürü kendi kendini budamak zorunda kalabilir. Tiyatro özelinde bir öz-hadım olarak sansür ve otosansür mekanizmalarının devre dışı bırakılması, hiç değilse basıncının seyreltilmesi meselesi "ifade hürriyeti" ve bu özgürlüğü destekleyen harici hakların mevcudiyetine ve geliştirilip zenginleştirilmesine bağlıdır.

Eylem ve fikir arasındaki rabitanın belki de en yoğun biçimi olan tiyatro -yazım sürecinden sahnelenmesine kadar- egemen iktidarların sürekli ilgisini çekmiş, yaptırım ve kısıtlamalara maruz kalmıştır. Sansür ve otosansür kabuklarından ötürü yer yer kekemeleşse de kekemeliği dahi bir ifade biçimine dönüştürmüş bir direnç tarzıdır tiyatro. Bu direnç tarzı -Mill'de olduğu gibi- fikir ve eylem arasında soyut ve ilişkisiz bir anlamlandırma pratiğine soyunmaz. Herhangi bir ifadenin oluşumunda eylemin spesifik formlarını sahneye taşıyarak fikrin de işitilebilir ve hatta seyredilebilir yanlarını muhataplarına ulaştırmaya çalışır. Bu açıdan, tiyatro tepeden tırnağa kamusal bir etkinliktir. Budanma, sessizleştirilme, yalnızlaştırılma gibi açıktan ya da örtülü müdahalelere uğramasının nedeni de tam olarak burada yatar. İster tartışılmak ve çürütülmek, isterse yeniden kurulmak için olsun öne sürülen bir fikir kamusal bir derinlik, siyasal bir katman kazanır tiyatrodaki. "Fikir bir kez nesnesiyle kavuşmaya görsün" diye yazıyordu Marx, "insani varoluşun bütün niteliklerinin dönüştürücü bir kuvvet edinmesi an meselesidir"... Tiyatro-yazımı ve temsili, kamusal-politik yapısından ötürü egemen sınıfların formel "ifade hürriyeti" tahayyülünü hem içerir hem de onu aşar. Şayet dünya hakikaten de bir tiyatro sahnesiyse bu sahneye çıkış, yani görülme ve yine bu sahneden düşüş, yani yok olma süreçleri de önünde sonunda hareket ve değişim mefhumlarını işe koşar. Sansür ve otosansür mekanizmaları -hangi gerekçeyle olursa olsun- söz konusu hareket ve değişim damarlarını tıkamayı amaçlayan, görülme ve görme edimlerini kurala bağlamak üzere sahneyi fethetmeyi arzulayan hukuki ve ahlaki emniyet supaplarıdır.

Günümüzde fikrin ve onun ifade tarzlarının önündeki –otosansürün de gerekçelerinden olan- başlıca ve en yoğun engeli tek bir kelimenin etrafında sorunsallaştırmak mübalağa olmasa gerek: Terör... Bu plastik ve yüzergezer, etki gücü yüksek, bir maymuncuk gibi her kapıyı açan kelime, hukuki ve ahlaki zeminlerin yanı sıra tiyatro da dahil olmak üzere neredeyse tüm söylemsel yüzeylere yayılmış, politik ve estetik duyuş sahalarına sirayet etmiş, ifade probleminin önüne buzdan bir duvar gibi dikilmiştir. Siyasal iktidarların adeta sihirli değneği olan bu kelime, otosansürün de kaldıraçları arasındadır: “Kalemler teröristler” türünden tabirler dilde yerleşiklik kazanmış, “anti-terör” esprisi ve pratikleri insan zihninin yanı sıra, bilinçdışını da kuşatmış haldedir.⁸

Demokratik bir toplum tasavvuru ne sansüre ne de otosansüre tamah eder; zira insan olmanın nadide hasletlerinden biri olan ifade edimi her türden insani duyuşu ve hatta içgüdüyü de ihtiva eder. Sesin sessizliğe, sözün dilsizliğe mahkûm edildiği bir söylemsel ortamın ani ve hararetle patlamalar, yıkıcı çalkantılar dışında herhangi bir sonuç verdiği görülmüş şey değildir. İnsan düşünen, düşündüğünü başkalarına ifade eden toplumsal bir canlıdır. Skandal, sansasyon, provokasyon, şok gibi negatif etkiler de fikrin –sanatın- doğasına içkindir. Fikirleri ayıklamak ve tasniflemek, fikirdeki kudreti zapturapt altına alıp düşünceyi ıslah etmek, hâsılı insani hakikatleri birer “norm” haline getirmek ve bu normlara dair mutlak biat talep etmek mümkün olmadığı gibi, bu türden iktidar pratikleri çok daha vahim neticelere eğilimli tutumlardır. Kimsenin susmak zorunda olmadığı, fikrini ifade ettiği için hukuki ve ahlaki yargılara maruz kalmadığı, eylem düşüncesinden ürkmediği demokratik bir toplum imgesi özgürlükler mücadelesinin hâlâ ütopyik ufkunu oluşturuyor; bu zarif ve çileli ufuk bugün her ne kadar zincirlenmiş olsa da...

⁸ Tanıl Bora, “Terörsüz Türkiye,” Birikim Haftalık, <https://birikimdergisi.com/haftalik/11986/terorsuz-turkiye>

Vakalar

17 Ocak'ta Ağrı Patnos'ta sahnelenmesi planlanan Şano Ar'ın Kürtçeye çevirdiği, Deniz Özer ve Bahoz Özsunar'ın rol aldığı "Qral û Travis" isimli tiyatro oyunu Patnos Kaymakamlığı tarafından yasaklandı. (Ocak)

11 Şubat'ta Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Gaziantep'teki Zeugma Müzesi Kültür Merkezi'nde sahnelencek "Qral û Travis" adlı Kürtçe oyun, gerekçe gösterilmeden yasaklandı. (Şubat)

Kürtçe tiyatro oyunu "Qral û Travis", Ağrı ve Antep'in ardından İstanbul'da yasaklandı. 16 Şubat'ta Şişli Cemil Candaş Kent Kültür Merkezi'nde izleyiciyle buluşacak oyun, Şişli Kaymakamlığı tarafından gerekçe gösterilmeden yasaklandı. (Şubat)

4. Kadın Oyunları Festivali'nin 1-5 Mart tarihleri arasında gerçekleşecek Bandırma ayağı, festivale 15 gün kala hiçbir gerekçe gösterilmeden Bandırma Belediyesi tarafından iptal edildi. (Şubat)

Matild Manukyan'ın hayatından bir kesit anlatan "Manukyan" adlı oyun, İslamcı basında hedef gösterilmesinin ardından MHP'li Alanya Belediyesi tarafından yasaklandı. (Şubat)

AKP'nin İstanbul adayı Murat Kurum hakkında yaptığı esprinin ardından komedyen Metin Zakoğlu'nun "Hayrola Kayrola" adlı oyununun Atatürk Kültür Merkezi'ndeki beş gösterimi Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından iptal edildi. (Mayıs)

13-20 Ekim tarihleri arasında Borçka'da düzenlenecek olan 3. Borçka Tiyatro Festivali kapsamında Borçka Belediyesi'nin ilçedeki okul sahnelerinin kullanılması talebi, Borçka Kaymakamlığına uygun bulunmadı. (Ekim)

Hatay'da 1 Kasım'da Ekin Koleji'nde ücretsiz olarak sahnelenmesi planlanan Temsili Sahne'nin "Herkes Kocama Benziyor" adlı oyunu,

Defne Kaymakamlığı tarafından oyuna bir saat kala "belge eksikliği" gerekçesiyle yasaklandı. (Kasım)

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, HÜDA PAR'ın hedef göstermesi üzerine Hırvatistanlı yazar Miro Gavran'ın kaleme aldığı ve dünyanın her yerinde orijinal adıyla sahnelenen "My Wife's Husband / Karımın Kocası" ismiyle Devlet Tiyatroları'nda sahnelenen oyunun adını hiçbir gerekçe göstermeden "Evlilik Komedi" olarak değiştirdi. (Aralık)

İçişleri Bakanlığı, "Qral û Travis" adlı Kürtçe oyunun yasaklanmasına dair verilen soru önergesine yanıt olarak "suç işlenmesinin önüne geçmek" ve "kamu düzenini ve güvenliğini sağlamak" gerekçelerini gösterdi. (Aralık) karar verdi. (Eylül)

LGBTİ+ Yasakları

Ayrık otu köklendirme stratejileri

Aylime Aslı Demir

Sansürü genellikle mevcut olana, yani ortaya çıkmış bir ifadeye, söyleme ya da eyleme yapılan müdahale olarak kavrarız. Ancak sansür ortaya çıkmış olanın yanı sıra henüz olanak ve potansiyel halinde olanı engelleme kapasitesine de sahiptir. Bu bağlamda sansür, yalnızca epistemolojik bir baskı aracı olarak değil, aynı zamanda ontolojik bir müdahale biçimi olarak da değerlendirilmelidir. Ontolojik sansür, bir varoluş biçiminin oluşumuna veya mümkün hâle gelmesine yönelik sistematik bir engelleyici güç olarak işler. Bu güç, ifade biçimleri kadar, var olma ve görünür olma olanaklarını da ortadan kaldırabilir.

Bu nedenle LGBTİ+'ların varoluşlarına yönelen baskıları sadece dilsel ve bilişsel manipülasyonlar olarak değil, bedenin taşıdığı "sonsuz" potansiyelin sınırlandırılması üzerinden de düşünmeliyiz. Biliyoruz ki Türkiye'de ifade özgürlüğü en yoğun biçimde kısıtlanan toplumsal hareketlerden biri de LGBTİ+ hareketi ancak bu saldırının aynı zamanda her bir bedenin kendisinin, varoluş olanaklarının ve somut edimselliğinin baskılanması olarak ele alınması gerekir. Bu tür bir sansür, pekâlâ bedenin doğasındaki çeşitliliği ve zenginliği "kastre eden," onu kendini gerçekleştirmekten alıkoyan bir "anatomik sansür" olarak da tanımlanabilir.

Bu bağlamda "anatomik sansür" aracılığıyla, bedenin "sonsuz" potansiyelinin heteronormatif düzen tarafından sınırlandırılarak yalnızca belirli bir formda ifade edilebilir hale getirildiğini söyleyebiliriz: Zorunlu heteroseksüellik! Adrienne Rich 1980 yılında yayımladığı "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence" adlı makalesinde heteroseksüelliğin sadece bir cinsel yönelim olmadığını, aksine patriyarkal toplumun temelinde yatan ve toplumsal, kültürel ve politik mekanizmalarla dayatılan bir norm olduğunu savunur. Bu yönüyle zorunlu heteroseksüellik yalnızca insanlara dayatılan bir yönelim biçimi değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı belirleyen bir sansür rejimi olarak da işlev görür. Bu rejim, normatif olmayan her türlü arzunun bastırılmasının yanı sıra, hangi varoluş biçimlerinin mümkün, hangi kimliklerin görünür ve temsil edilebilir olduğunun belirlenmesiyle de şekillenir. Bu yönüyle iktidar, toplumsal yapıların nasıl kurulacağını, kimlerin kamusal alanda var olabileceğini ve hangi kimliklerin tanınmaya değer

bulunduğunu da belirler. Bu süreç önce çoğulluğun zeminini daraltarak, sonra mümkünse tamamen görünmez kılarak veya varlığını ortadan kaldırmak için çeşitli teknikler devreye sokarak ilerler.

Tam da bu yazı kaleme alınırken Güney Afrika'da eşcinsel imam Muhsin Hendricks'in öldürülmesi⁹ sansür meselinin basit bir söylem ve kelam sınırlandırmasından çok daha kapsamlı bir şekilde ele alınması gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

Misal "zorunlu heteroseksüellik", LGBTİ+'ların çocukluklarından itibaren toplumsal normların içselleştirilmesiyle yoğrulur. Çocukluk döneminde, kişi genellikle heteronormatif bir geleceğin varsayılan doğruluğu ve "normalliği" ile yüzleştirilir. En basit iletişim engellerinden (içerik kaldırma, erişim engeli vb.) başlayarak eğitim, hukuk ve medya gibi ideolojik araçlarla pekiştirilen "zorunlu heteroseksüellik" anlayışına kadar genişleyen ve bunu aşan sistematik şiddet söz konusudur burada. İnsanların kimliklerini tanımlamaları, ifade etmeleri kısıtlanır ve varoluşları artık daha baştan "geçersiz" ve "olanaksız" hale getirilmeye çalışılır, tıpkı bu yazının redaksiyonu esnasında ortaya çıkan Türk Ceza Kanunu'nda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklif Taslağı'nda¹⁰ olduğu gibi. Ancak biliyoruz ki heteroseksüellik iddia edildiği gibi gerçekten doğal, evrensel, mutlak ve kaçınılmaz olsaydı onu sürekli üretmeye, norm haline getirmeye ve dayatmaya yönelik böylesine güçlü bir ideolojik, politik ve hukuki çaba gereksiz olurdu. Medya, aile, okul ve diğer toplumsal kurumlar aracılığıyla kişilerin kendi cinsel veya romantik arzularına ilişkin potansiyelleri baskı altına alınmaya çalışılır. Kişi, arzularını ifade etme veya kendi varoluşunu deneyimleme alanı bulamadığında, kendini denetleme ve baskılama refleksleri geliştirir. Otosansür, bu anlamda sadece kişinin ifade özgürlüğünün kısıtlanması olarak deneyimlenmez, söz konusu LGBTİ+'lar olunca bireyin çocukluğundan yetişkinliğine kendi potansiyel varoluş yollarını önceden "kapama" pratiği haline gelir. Ontolojik sansürün bu boyutu, otosansür ve benzeri uygulamalarla da birleşerek heteronormatif düzenin yeniden üretilmesi ve mümkün bir geleceğin henüz filizlenmeden bastırılması sağlanmış olur.

9 "Eşcinsel imam Muhsin Hendricks öldürüldü", KaosGL.org, <https://kaosgl.org/haber/escinsel-imam-muhsin-hendricks-olduruldu>.

10 Oğulcan Özgenç, "LGBTİ+'lar, Medeni Kanun ve Ceza Kanunu'nda yapılması öngörülen değişikliklerle hedefte", KaosGL.org, <https://kaosgl.org/haber/lgbti-lar-medeni-kanun-ve-ceza-kanunu-nda-yapilmasi-ongorulen-degisikliklerle-hedefte>

Ancak LGBTİ+'lar, kültürel ya da toplumsal bir yapıdan ibaret değildir; varoluşları doğrudan bedensel bir gerçekliğe dayanır. Karşı karşıya olduğumuz “doğa kılığındaki normal”, bedensel gerçekliğimizi öznelliğe veya nesnellığe dayanarak değil, yalnızca “duygular” temelinde şekillendirilmiş bir normatif anlayışla baskı altına almaya çalışır.

İktidar için LGBTİ+'ların varoluşları, sadece bir “ahlaki tehlike” değildir, daha derin bir düzeyde, egemen düzenin temel dayanaklarını tehdit etmektedir. Burada olsa olsa “ahlak”, bu tehdidi geniş kitlelere basit bir çerçeve içinde sunmanın yolu olabilir fakat iktidarın “cinsiyetsizleştirme politikaları”, “sapkın ideolojiler” ve “zararlı akımlar” kavram setinde asıl mesele, LGBTİ+ varoluşlarının dünyanın yalnızca olduğundan farklı olabileceğini değil, dünyanın olduğundan daha “çok” olabileceğini göstermesidir. Statik cinnet tarafından ele geçirilmiş varlığın dinamik bir ontolojide serbest bırakılmasının engellenmesidir söz konusu olan.

Zorunlu heteroseksüellik heteronormatif düzeni doğal, evrensel, kaçınılmaz bir gerçeklik olarak sunar. Oysa ki bu düzenin arkasında bireylerin arzularını, bedenlerini ve varoluşlarını baskı altına almak için işleyen sistematik bir şiddet ve “içkinleşmiş zorlama” vardır. LGBTİ+ mücadelesinin kudreti, rasyonel bir düzen gibi sunulanın zora ve şiddete dayalı olduğunu açığa çıkarması ve yapıbozuma uğratmasındadır.

Ancak şiddet, dünyayı basitçe “iyi”ler ve “kötü”ler olarak ayıran yüzeysel bir anlayışı beraberinde getirmemelidir. Şiddetin faili yalnızca merkezi otorite, yani devlet, kurumları ya da yasaları değildir. Zira iktidar, toplumsal gövdenin her noktasına nüfuz ederek bireylerin gündelik yaşamlarını şekillendiren ve bu ilişkiler üzerinden yeniden üretilen bir ağıdır. Gönül isterdi ki “gerçek kötü” her zaman ayan beyan ortada olsun; Ankara Valiliği'nin Pembe Hayat Kuir Fest'in Şubat 2024'te Ankara'daki bütün gösterimlerini yasaklamasında¹¹ olduğu gibi, yahut Kadıköy Kaymakamlığı'nın “Queer” filmini yasaklaması¹²; Kaosgl.org'un “Ailenin korunması ve çocuk hakları” ve “Gençliğin korunması” gibi gerekçelerle erişime engellenmesi¹³, 17 Mayıs'ta Ankara'da gerçekleştirilmek

11 “Ankara Valiliği'nden OHAL'e dönüş: Kuirfest yasaklandı!”, KaosGL.org, <https://kaosgl.org/haber/ankara-valiligi-nden-ohal-e-donus-kuirfest-yasaklandi>

12 “Kadıköy Kaymakamlığı: “Queer” filminin gösterimini yasakladı”, KaosGL, <https://kaosgl.org/haber/kadikoy-kaymakamligi-queer-filminin-gosterimini-yasakladi>

13 “KaosGL.org'a sansürün gerekçesi Anayasaymış”, KaosGL.org, <https://kaosgl.org/haber/kaosgl-org-a-sansurun-gerekcesi-anayasaymis>

istenilen Homofobi ve Transfobi Karşıtı Yürüyüş'ün yasaklanması, 20 Kasım Nefret Suçu Mağduru Transları Anma Günü'nde basın açıklaması ve yürüyüş yapmak isteyen trans aktivistlere saldırılarda¹⁴ olduğu gibi.

Bir patronun bir işçisini yöneliminden dolayı işten çıkarması, nasıl ki sadece devletin homofobik politikalarının bir yansıması değil, bu politikaların toplumsal hayatta kök salmasını sağlayan zeminlerse Fahrettin Örenli'nin Beyoğlu Belediyesi İstiklal Sanat Galerisi'ndeki "Tek Yön" sergisinde yer alan eserinin bir izleyicinin "müstehcenlik" şikayeti üzerine galeri yönetimi tarafından "hassasiyetler" gerekçe gösterilerek kaldırılması¹⁵ da pekâlâ bir CHP'li belediyenin de iktidarın işleyip yeşerebilmesini mümkün kılan toprak olduğunu söylemek gerekir.

Bu nedenle sansürün yalnızca belirgin kaynaktan yasaklamalar ya da doğrudan cezalandırmalar yoluyla değil, çok katmanlı ve paydaşlı bir biçimde doğasının olduğunu dile getirip bu noktada ortaya çıkan farklılaşmaları ve ortaklıkları ele alabiliriz. Bu bağlamda LGBTİ+'lara yönelik sansürü ve baskıyı, ilkinin yukarıda detaylandırıdığım şu beş temel ekseninde düşünmek mümkün;

1. Potansiyellerin edimselleşmesinin engellenmesini sağlayan ontolojik-anatomik sansürden başlayıp varoluş ve görünürlükten yoksun bırakmaya kadar ilerleyen ontolojik-şiddete dayalı sansür.
2. Resmi Engellemeler: RTÜK, yargı kararları, "müstehcenlik" iddiasıyla kapatma ve yasaklamalar gibi doğrudan devlet müdahaleleri.
3. Platform Politikaları: Dijital alanlarda içerik kaldırma, +18 etiketleme, algoritmik görünmezlik, hesap askıya alma gibi uygulamalar.
4. Toplumsal Baskı ve Saldırıları: Nefret söylemi, hedef gösterme, fiziksel ya da sözlü saldırılar, etkinliklerin iptal edilmesi gibi kolektif sansür pratikleri.
5. Otosansür

Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği'nin (MLSA) yayınlamış olduğu, "Sansürün 30 Yılı: 30. Yılında Radyo ve Televizyon Üst Kurulu" başlıklı raporun¹⁶

¹⁴ "Ankara'da Nefret Suçu Mağduru Transları Anma Günü yürüyüşüne polis saldırısı", KaosGL.org, <https://kaosgl.org/haber/ankara-da-nefret-sucu-magduru-translari-anma-gunu-yuruyusune-polis-saldirisi>

¹⁵ "Fahrettin Örenli'nin eserine "hassasiyetler" gerekçesiyle sansür", Susma24.com, <https://susma24.com/fahrettin-orenlinin-eserine-hassasiyetler-gerekcesiyile-sansur/>

¹⁶ "Sansürün 30 Yılı: 30. Yılında Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Raporu" <https://www.mlsturkey.com/images/RAPORLAR/30%20Yilinda%20RTUK%20RAPORU%20Turkce.pdf>

aktardığına göre, Ocak 2023 - Haziran 2024 tarihleri arasında LGBTİ+ konulu yayınlara 568 bin TL ceza kesildi. Gazeteci İrfan Değirmenci'nin trans milletvekili adayı Esmeray'ı konuk aldığı programın cezalandırılması, LGBTİ+ varoluşlarının yalnızca temsiliyet düzeyinde dahi ciddi yaptırımlarla karşılaştığını göstermesi açısından önemli. RTÜK'ün LGBTİ+ karşıtı mitingleri kamu spotları ile desteklemesi ve bu videoları yayınlaması da devletin zorunlu heteroseksüelliği nasıl açık bir politik propaganda biçiminde yürüttüğünü kanıtlıyor.

Platform politikaları ise LGBTİ+ temsillerini sınırlandıran bir başka sansür biçimi olarak dijital alanda işlev görüyor. MLSA'nın raporuna göre, Kasım 2023'te RTÜK altı farklı platforma LGBTİ+ içerikleri nedeniyle idari para cezası kesmiştir.¹⁷ Kurul, verdiği cezaların gerekçelerini "cinsiyet temelli alternatif ideal bir dünya kurgulanması", "cinsiyetin sınırlarının tanınmaması" ve "bunların normalleştirilmesiyle ailenin ve genel ahlakın korunması" gibi ifadelerle açıklamıştır. Ancak dijital sansürde farklılaşan bir unsurun içeriklerin tamamen kaldırılmasından daha sinsi bir biçimde görünürlüğü kısıtlama, algoritmalarla erişimi düşürme ve belirli içeriklere erişimi engelleme şeklinde gerçekleştiğini de söylemek gerek. RTÜK'ün dijital yayın platformlarına LGBTİ+ temsillerini sınırlandırmaları için baskı yapması, aynı zamanda medya şirketlerinin bu baskıyı içselleştirerek otosansür geliştirmelerine, yapımcıların devletin destek mekanizmalarından yararlanabilmek için projelerinde değişiklik yapmasına da sebep olabilmekte, nihayetinde sektör çalışanları tarafından da uygulanır hale gelmektedir.

Buna ek olarak, Kaos GL tarafından yayınlanan "Bir Anda: LGBTİ+'lara Dijital Şiddet Araştırması"¹⁸ LGBTİ+'ların yüzde 90'ının dijital ortamda şiddete maruz kaldığını söylerken Instagram, Twitter ve YouTube gibi sosyal medya platformlarının da LGBTİ+ temalı içerikleri "uygunsuz" olarak işaretleyerek görünürlüğünü azalttığını ve erişimini kısıtladığını aktarıyor. Bu tür bir sansür ve LGBTİ+'lara yönelik dijital şiddetin teşvikinin aynı zamanda LGBTİ+'ların kendi hikayelerini anlatma olanaklarını da ciddi biçimde kısıtladığını söyleyebiliriz.

LGBTİ+ sanatçıların, akademisyenlerin, derneklerinin düzenlediği etkinliklerin ve kimi mekanların hedef gösterilmesi, saldırıya uğraması gibi örnekler

¹⁷ A.g.e.

¹⁸ "BİR ANDA... LGBTİ+'lara Dijital Şiddet Araştırması", <https://kaosgldernegi.org/images/library/dijital-siddet-raporu.pdf>

de toplumsal baskı ve saldırıların sansürle sonuçlanmasına neden olabilmekte. Örneğin bir sanat eserinin ziyaretçi tarafından müstehcen bulması nedeniyle organizatörler tarafından hemen kaldırılması yahut sosyal medyada başlatılan hedef göstermelerin sonucu Eskişehir Kültür Müdürlüğü'nün Odunpazarı Modern Müze'de inceleme başlatması¹⁹ ve nihayetinde müzenin hiçbir açıklama yapmadan sergi kapanış tarihini 30 Temmuz'dan 18 Temmuz'a çekerek sergiyi kapatması, İstanbul Feshane'de gerçekleşen "Ortadan Başlamak" sergisine yönelik saldırılar²⁰ gibi örneklerde görülebileceği üzere bu, muhafazakâr iktidarın LGBTİ+'lara yönelik şiddeti teşvik eden politikalarının kişilerde ve kurumlarda karşılık bulunduğunu da göstermektedir.

Ancak otosansürün, LGBTİ+ toplumu için yalnızca baskı ve cezalandırılma korkusuyla kendini sınırlamak, zorunlu heteroseksüelliğe boyun eğmek anlamına geldiğini düşünmüyorum. Otosansür, aynı zamanda varoluşu sürdürülebilir zorunluluğundan köklenerek sansür mekanizmalarını aşan; kimi zaman görünmezlik kimi zaman da stratejik bir kamufraj yoluyla öngörülemeyen direnç alanları yaratan bir hayatta kalma pratiği olarak da okunabilir. Zira LGBTİ+'lar ve aktivistlerin ana akım medya, dijital platformlar ve heteronormatif toplum tarafından dışlandıkça yaratıcı, yenilikçi yeni yollar icat ettiğine tanıklık ediyoruz.

Deleuze ve Guattari'nin botanik biliminden ödünç alarak kullandıkları rizom²¹ kavramının sansüre ve baskıya karşı geliştirdiğimiz stratejileri anlamak için güçlü bir teorik çerçeve sunacağını düşünüyorum. Deleuze ve Guattari'ye göre rizom, kök salmak yerine yatay şekilde yayılan, merkezlessiz bir yapıdır; sabit bir başlangıcı veya sonu yoktur ve sürekli yenilenen ağlar üzerinden var olur. Heteronormatif düzen, LGBTİ+ varoluşları sürekli olarak tek bir merkeze, sabit bir tanıma veya kontrol edilebilir bir alana sıkıştırırken mütemadiyen de bir kökümüzün olduğunu ve bu kökün de elbette bu coğrafyada olmadığı anlattısını yineler. Ancak iktidarın görmeyi arzu ettiği ağaç gibi sabit, köküne vakıf olabileceği, hiyerarşik, dikey bir kontrol

19 "Eskişehir'deki 'Yas ve Haz' sergisine 'LGBT propagandası' iddiasıyla soruşturma", Bianet.org, <https://bianet.org/haber/eskisehir-deki-yas-ve-haz-sergisine-lgbt-propagandası-iddiasıyla-sorusturma-281780>

20 "Feshane'ye Gerici Saldırılar", Artdogistanbul.com, <https://artdogistanbul.com/feshaneye-gerici-saldirilar/>

21 Deleuze, G., & Guattari, F. A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia (B. Massumi, Trans.). University of Minnesota Press, 1987

modeliyle çalışmaz LGBTİ+ direnişi. Bu direniş bir ayrık otu olarak farklı yönlerde büyüyerek tek bir kökten sürgün vermeden, sürekli değişen ve çoğalan yollarla var olmaya devam eder. Ayrık otlarının merkezi bir kökte birleştirilmesine dair egemenin ne kadar taktiği varsa, LGBTİ+ hareketinin de o çeşitlilikte balta sahibi olduğu unutulmamalıdır.

Sansür mekanizmaları her ne kadar LGBTİ+ temsillerini silmeyi amaçlasa da rizomun işleyişi itibarıyla, bu baskılar hareketin yeniden şekillenmesine ve yeni bağlantılar kurmasına neden olur. Bir festival yasaklandığında, farklı mecralarda örgütlenebilir; bir sanat eseri sansürlendiğinde, başka bir sanat pratiğine dönüşerek varlığını sürdürebilir; yahut toplanmamız engellendiği vakit, peklâ dağılmanın kendisi bir eyleme dönüşebilir²². Bu nedenle sansür sonucu ortaya çıkan otosansür, otoritenin bir "son" ilanı olarak işlemeyebilir. Aksine, rizomun yeniden filizlenmesi için bir fırsata dönüşebilir. Bu bağlamda, otosansür mutlak bir pasiflik veya geri çekiliş anlamına gelmeyecektir. Bazen sistemin içinde kalmanın ve baskının çeperlerinde hareket etmenin stratejisine dönüşür. Lubunca dilinin gelişimi, sansüre rağmen örgütlenen yürüyüşlerimiz, festivallerimiz, etkinliklerimiz ve her bir lubunyanın varlığı buna örnek olarak sıralanabilir.

Bu bağlamda lubunya, yazgının altında ezilen değil, ona meydan okuyan ve eylemiyle dünyayı dönüştüren bir figür olarak da görülebilir. Bu nedenle LGBTİ+ varoluşlarını sansür, baskı ve toplumsal dışlanma gibi sadece mağduriyet çerçevesinde ele almak yerine, bu varoluşların kendi başına bir dönüşüm gücü taşıdığını kabul etmek gerekir. LGBTİ+ hareketi, kendini savunan bir yapı olduğu kadar toplumsal normları ve iktidar ilişkilerini sarsan, dünyaya dair radikal potansiyeli açığa çıkaran bir hareket olarak da görülmelidir.

Sonuç olarak sansürün amacı LGBTİ+'ları görünmez kılmaksa, LGBTİ+ hareketinin en büyük gücü, tamamen yok edilemeyecek bir rizom, ayrık otu gibi, hep yeniden beliren bir varoluşa sahip olmasıdır. Her engelleme, yeni bir kaçış çizgisi yaratabilir; her yasak, yeni bir ifade biçimine kapı aralar. Bu nedenle tıpkı "trajik kahraman"ın kaçınılmaz olanı açığa çıkaran eylemi gibi, LGBTİ+ hareketinin varlığı da dünyayı daha çeşitli kılmanın imkânını taşır.

²² "LGBTİ'ler İstanbul'un her yerine 'dağıldı'", KaosGL.org, <https://kaosgl.org/haber/lgbtirsquoler-istanbulrsquoun-her-yerine-lsquodagildirrsquo>

Diğer Vakalar

RTÜK'ün "Kızıl Goncalar" dizisine verdiği yayın durdurma ve idari para cezası mahkeme tarafından onaylandı, dizi 8 Ocak'ta yayınlanmayacak. (Ocak)

"Güldür Güldür Show"da gazilerle ilgili bir skeçte yer alan ifadeler sebebiyle RTÜK inceleme başlattı, skeç yayından kaldırıldı. (Şubat)

Oyuncu Farah Zeynep Abdullah'ın Musa Orhan'a karşı "hakaret suçu"nu işlediğine hükmeden Banaz Asliye Ceza Mahkemesi oyuncuya 87 gün karşılığı 1740 TL adli para cezası verilmesine ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına hükmetti. (Şubat)

RTÜK, NOW TV, Show TV, Tele 1, Flash Haber TGRT ve TV 52'ye çeşitli gerekçelerle idari para cezası verdi. (Şubat)

Manga kültürüne dair içerikler üretip Türkçe çizgi romanlar yayımlayan manga ve webtoon çeviri ekibi Jiangzaitoon'un internet sitesi, üçüncü kez erişime engellendi. (Şubat)

Ankara Valiliği, "Ankara'ya dönüş" temasıyla yapılmak istenen 12. Kuirfest'i yasakladı. (Şubat)

Afyonkarahisar Bolvadin T Tipi Kapalı Cezaevi'nde tutulan Celal İnedi, ailesiyle yaptığı haftalık telefon görüşme aracılığıyla cezaevinde dinledikleri Kürtçe şarkılara müdahale edildiğini, mektuplara el konulduğunu açıkladı. (Şubat)

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Parti) ve Demokratik Bölgeler Partisi'nin (DBP), 21 Şubat Dünya Anadil Günü ve yerel seçimlere ilişkin hazırladığı Kürtçe afişlerin billboardlara asılması kayyım yönetimindeki Van Büyükşehir Belediyesi tarafından engellendi. (Şubat)

ODTÜ Medya Topluluğu'nun düzenlediği 8. Medya Günleri kapsamındaki bir panele konuşmacı olarak davet edilen gazeteci Hayri Demir'in etkinliğe katılımı ODTÜ Rektörlüğü tarafından engellendi. (Nisan)

ODTÜ Türk Halk Bilimi Topluluğu'nun (THBT) "Bağlama Orkestrası Konseri" ve "Mahmud ile Yezida" tiyatro oyunu "etkinlik onaylanmadan sosyal medya kanallarında tanıtım yapma" gerekçesiyle rektörlük tarafından iptal edildi. (Mayıs)

İnfaz süresini tamamlamasına rağmen çeşitli gerekçelerle tahliyesi ertelenen İzmir Buca Kırıklar 2 Nolu Yüksek Güvenlikli Cezaevi'ndeki 31 yıllık mahpus Gökhan Gündüz hakkında, çizdiği bir karikatür gerekçe gösterilerek "cumhurbaşkanına hakaret" iddiasıyla dava açıldı. (Mayıs)

Kocaeli Üniversitesi'nde 13 - 15 Mayıs tarihleri arasında gerçekleşecek Bahar Şenliği etkinlikleri arasında yer alan konserler çıkarıldı. Programda konser yerine mehteran takımı şovuna yer verildi. (Mayıs)

Diyarbakır'da Swingamed Dans Okulu'nun açık alanda düzenlediği etkinliğe bir grup tekbir getirerek saldırdı, iki kişi yaralandı. (Haziran)

Radyo ve Televizyon Üst Kurumu (RTÜK), 22 Mayıs'ta aldığı kararla 24 Nisan'da Açık Radyo'daki Açık Gazete programında geçen "Ermeni, yani Osmanlı topraklarında gerçekleşen tehcir ve katliamların, soykırım olarak adlandırılan katliamların 109. yıldönümü, sene-i devriyesi. Bu yıl da anma yasaklandı biliyorsunuz" ifadeleri nedeniyle radyoya üst sınırdan 189.282 TL idari para cezası ve 5 program durdurma cezası verdi. (Haziran)

RTÜK, Amazon Prime'da +18 uyarılı olarak yayınlanan "Sosis Partisi: Gıdatopya" adlı animasyonda "toplumun milli ve manevi değerlerine" ve genel ahlaka" aykırı sahneler olduğu gerekçesiyle, yayına filmi katalogdan kaldırma ve üst sınırdan para cezası verdi. (Temmuz)

Kullanıcıların kendi hikâyelerini yazıp yayınlamalarına olanak tanıyan sosyal okuma ve yazma platformu Wattpad, Ankara 10. Sulh Ceza Hakimliği'nin 12 Temmuz tarihli ve 2024/6507 sayılı kararıyla erişime engellendi. Kararın gerekçesi ise belirtilmedi. (Temmuz)

RTÜK, "Ermeni soykırımı" ifadesi nedeniyle daha önce idari para cezası ve 5 kez yayın durdurma cezası verdiği Açık Radyo'nun lisansını iptal etti. Üst Kurul,

cezaı, 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un 32'nci maddesinin beşinci fıkrasında düzenlenen "... Programlarının yayını veya yayınları süreli durdurulan medya hizmet sağlayıcı kuruluşun yaptırım kararının tebliğine rağmen kararın gereklerine aykırı olarak yayınlarına devam etmesi halinde yayın lisansının iptaline karar verilir" hükmü uyarınca uyguladı. (Temmuz)

RTÜK, "Sosis Partisi: Gıdatopya" filminin Amazon Prime'ın ardından Netflix'te de katalogdan çıkarılmasına karar verdi. Blu TV ve MUBİ'de yayınlanan Fransa - Belçika ortak yapımı "Climax" filminin ise "genel ahlak ve aile yapısının korunması ilkelerine aykırılık" içerdiği iddia edilerek her iki yayın platformuna filmi katalogdan çıkarma ve üst sınırdan idari para cezası uygulandı. (Temmuz)

Antalya Valiliği, il genelinde tüm eylem ve etkinlikleri Onur Ayı'nı işaret ederek 15 gün süreyle yasakladı. (Temmuz)

Boğaziçi Üniversitesi'nden 37 öğrenci kulübü, yönetimin film gösterimlerini sansürlediğini ve sosyal medya hesabındaki "BÜLGBTİA+" ifadesini kaldırmasını istediğini açıkladı. (Ağustos)

30 yıldır cezaevinde tutulan şair İlhan Sami Çomak'ın tahliyesi, İdare ve Gözlem Kurulu'nun oybirliğiyle aldığı kararla 3 ay uzatıldı. (Ağustos)

Giresun Espiye L Tipi Kapalı Cezaevi'nde tutulan Kürt sanatçı Erkan Benli'nin yazdığı Kürtçe kitap taslağına ve Yaşar Kemal'in Kürtçeye çevrilen kitaplarına el konuldu. (Ağustos)

Bilgi Teknolojileri Kurumu (BTK), "katalog suçlara uymadığı" gerekçesiyle Instagram'a erişim engeli getirdi. Platform bir hafta sonra yeniden kullanıma açıldı. (Ağustos)

RTÜK, Tele1'de ve Flash Haber'de yayınlanan çeşitli programlarda kullanılan ifadeler nedeniyle her iki kanala idari para cezası verdi. Kurul ayrıca ticari iletişim ve reklam süresi kurallarına uymayan Kafa Radyo, Yıldız En ve Ekin Türk'e de yaptırım uyguladı. (Ağustos)

Ankara 21. İdare Mahkemesi tarafından alınan 27 Eylül 2024 tarihli yeni kararla "yürütmenin durdurulması isteminin reddine" karar verildiği için Açık Radyo'nun karasal yayın lisansı RTÜK tarafından resmi olarak iptal edildi. (Eylül)

RTÜK, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin kişilik haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle Halk TV'ye yüzde 3 oranında idari para cezası verdi. (Eylül)

Arap Halkı Alevileri Dayanışma Derneği'nin (AHAD-DER) düzenlediği Karşıyaka Halk Festivali, Adana Emniyeti'nin etkinlikte 80 güvenlik görevlisini zorunlu tutması üzerine iptal edildi. (Eylül)

Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yürütülen soruşturma kapsamında Diyarbakır'da çok dilli eğitim atölyeleri düzenleyen Anka Dil ve Sanat Eğitim Kooperatifi'ne baskın düzenlendi; çok sayıda yönetici ve Kürtçe dil eğitmeni gözaltına alındı. (Eylül)

30 ilde yapılan ev baskınlarında aralarında gazeteci, yazar, yönetmenlerin de bulunduğu 231 kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınanlar arasında belgeselci ve çevirmen Ardin Diren, karikatürist Doğan Güzel, fotoğrafçı Emrah Kelekçier, Pirpûka Kurdî koordinatörü-yayıncı Baver Yoldaş, yazar Hicri İzgören ile yazar-çevirmen Ömer Barası de yer alıyor. (Kasım)

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın TV dizilerini "milli güvenlik sorunu" olarak hedef göstermesinin ardından yapılan RTÜK toplantısında Halk TV, Flash Haber, Tele 1, Sözcü TV, NOW TV, Star TV, Show TV, Kanal D, S Sport, Exxen ve TV 8'e 13 ayrı yaptırım uygulandı. (Kasım)

RTÜK, 2024'ün son toplantısında Sözcü TV, Halk TV, Flash Haber, Tele 1, Akit TV ve NOW TV kanallarıyla ilgili para cezası yaptırımı uygulanmasına karar verdi. (Aralık)

RTÜK, "Şakir Paşa Ailesi: Mucizeler ve Skandallar" adlı diziye, çocukların çıplak kadın fotoğraflarına bakması ve gördükleri hakkında konuşması gibi cinsellik içeren öğeler sebebiyle; ayrıca aynı kanalda yayınlanan "Kızıl Goncalar" dizisindeki şiddet sahneleri nedeniyle 6112 sayılı Kanun'daki "Yayın

hizmetleri, şiddeti özendirici veya kanıksatıcı olamaz” hükmünü ihlal ettiği gerekçesiyle NOW TV'ye para cezası kesti. (Aralık)

Karikatür ve Mizah Topluluğu'nun düzenlediği 12. Ege Mizah Festivali'ne davet edilen ressam Orhan Bolat, Ege Üniversitesi Rektörlüğü tarafından “sakıncalı” bulundu. (Aralık)

©SUSMA, 2024